

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ЛІНГВІСТИКИ ТА СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ
КАФЕДРА СОЦІОЛОГІЇ ТА ПОЛІТОЛОГІЇ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувачка випускної кафедри
_____ О.А. Хомерікі
«17» червня 2022 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО РІВНЯ БАКАЛАВР
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 054 «СОЦІОЛОГІЯ»
ОПП «Соціологія»

Тема: Студентська молодь в умовах глобалізації: соціологічний вимір

Текст роботи містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Виконавець: студентка СЛ-411 **Нестерчук Анастасія Олександрівна**

Керівник: кандидат соціологічних наук, доцент Стригуль Марина Василівна

Нормоконтролер: _____ Стригуль М.В.

Київ 2022

РЕФЕРАТ

Дипломна робота містить: 70 сторінок, 12 рисунків, 8 таблиць, 52 посилання на літературні джерела.

Об'єкт дослідження – студентська молодь.

Мета роботи – здійснити соціологічний вимір впливу глобалізації (а саме – суспільних змін) на студентську молодь.

Методи дослідження: методологічну основу сформували базові засади соціологічного системного аналізу, соціально-психологічного та порівняльно-історичного аналізу. В ході визначення теоретичних засад проблеми дослідження були застосовані загальнонаукові методи аналізу і синтезу та узагальнення. **Емпіричні методи дослідження:** соціологічне опитування методом онлайн анкетування (із заповненням гугл-форм).

Предмет дослідження – студентська молодь в умовах глобалізації.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання:**

- здійснити теоретичний аналіз молоді та студентська молодь;
- проаналізувати теоретичні підходи до аналізу молоді в соціології;
- розкрити вплив суспільних змін на студентську молодь;
- виявити характер впливу глобалізації на соціалізацію студентської молоді;
- охарактеризувати особливості впливу суспільних змін на цінності сучасної студентської молоді (за результатами проведеного дослідження).

Ключові слова: МОЛОДЬ, СТУДЕНТСТВО, СТУДЕНТСЬКА МОЛОДЬ, СОЦІАЛЬНА ГРУПА, ГЛОБАЛІЗАЦІЯ, ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ

ABSTRACT

Thesis contains: 70 pages, 12 figures, 8 tables, 52 references.

Object of study - student youth

Purpose of the work: to carry out a sociological dimension of the impact of globalization (namely - social change) on student youth.

Research methods: the methodological basis was formed by the basic principles of sociological systems analysis, socio-psychological and comparative-historical analysis. In determining the theoretical foundations of the research problem, general scientific methods of analysis and synthesis and generalization were used. Empirical research methods: sociological survey by questionnaire.

The subject of research - student youth in the context of globalization.

To achieve this goal it is necessary to solve the following tasks:

- to carry out theoretical analysis of youth and student youth;
- to analyze theoretical approaches to the analysis of youth in sociology;
- to reveal the impact of social change on student youth;
- to identify the nature of the impact of globalization on the socialization of student youth;
- to characterize the features of the impact of social change on the values of modern student youth (according to the results of the study).

Keywords: YOUTH, STUDENTS, STUDENT YOUTH, SOCIAL GROUP, GLOBALIZATION, GLOBALIZATION PROCESSES

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В СОЦІОЛОГІЇ	9
1.1. Теоретичне дослідження молоді та студентської молоді	9
1.2. Соціологічні підходи до дослідження молоді в соціології.....	13
Висновок до розділу 1	19
РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	21
2.1. Соціальні зміни та проблеми молоді в період глобальних викликів...	21
2.2. Характер впливу глобалізації на соціалізацію молоді.....	31
Висновок до розділу 2	36
РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННОСТЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ПІД ДІЄЮ ГЛОБАЛЬНИХ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН	38
3.1. Програма соціологічного дослідження «Вплив соціальних змін на цінності сучасної української студентської молоді».....	38
3.2. Аналіз результатів соціологічного дослідження.....	48
Висновок до розділу 3	62
ВИСНОВКИ	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	70

ВСТУП

Актуальність теми. Молодість - це певний етап дозрівання та розвитку індивіда між дитинством та дорослістю. Студентській молоді у суспільстві завжди належить ключове місце, адже це – вікова група, яка з часом займає провідні позиції в економіці та політиці, соціальній та духовній сферах суспільства, а в майбутньому вирішуватиме надзвичайно важливі суспільні завдання. Молодь традиційно сприйнятлива до суспільних змін, довіряє і водночас критично ставиться до старого та усталеного. Вона найбільш чутлива до змін, реагує на будь-якого роду суспільні зміни. Студентство – одна із найбільш прогресивних груп молоді. Студентство - це та частина молоді, та соціальна група суспільства, яка незабаром визначить напрями в економічному, політичному та духовному житті суспільства.

Сьогоднішній світ неможливо уявити поза глобалізацією, яка є процесом інтеграції людства в єдине ціле, характеризує нову епоху розвитку людства – епоху світового розвитку. У понятті «глобалізація» відображається реальна взаємозалежність світу, держав і народів одне від одного. Освіта постає фактором сталого розвитку національної економіки та сприяє зростанню її конкурентоспроможності, є основою модернізації, інновацій та індустріалізації. Від рівня розвитку системи освіти залежить якість трудових ресурсів, а, отже, виробництва, промисловості та стану економічного та соціального розвитку країни в цілому.

Про підвищену увагу суспільства до молоді вказує той факт, що більше третини всіх соціологічних досліджень у нашій країні мають відношення до інтересів молодого покоління. Дослідницький інтерес до студентства визначається кількома обставинами. По-перше, студентство найбільш соціально мобільне. По-друге, це одна з найбільш неоднорідних за етнічними та класовими ознаками груп. По-третє, студентство – носій усіх основних характеристик та проблем молодіжного середовища.

В даний час інтерес соціологічного знання до молодіжної проблематики набуває особливого характеру, тому що молоде покоління є включеним у складні різноспрямовані переміщення всередині соціальної структури суспільства.

Сьогодні у життя вступають нові покоління, що означає як соціальне, а й фізичне оновлення суспільства. Саме тому, дуже актуальним є науковий аналіз тих явищ проблем, які пов'язані з включенням студентської молоді до різноманітного життя суспільства в умовах глобалізації, а саме - в умовах суспільних змін та трансформацій. Крім того, українська молодь живе в умовах російсько-української війни, що значно впливає на формування її життєвого світу.

Ступінь наукової розробки теми дипломного дослідження. Найбільш відомі підходи щодо сутності поняття глобалізації розкрито в працях: Е. Гідденса, Г. Герборна, У. Бека, В. Іноземцева, Ф. Фукуяма, І. Налетової та ін. Хоча, відомі автори стверджують частково протилежні точки зору, уявлення про саме поняття глобалізації не зменшується, а набуває нового тлумачення.

Проблеми впливу глобалізації на соціальні зміни та зміну цінностей і ціннісних орієнтацій молоді достатньо опрацьовані українськими вченими. І.Іванюк, М.Михальченко, В.Савельєва, Є.Суліми та багатьох інших.

Вагомий внесок у вивчення студентської молоді та інституту освіти в суспільствах перехідного періоду зробили зарубіжні вчені К. Мангейм, Е. Гідденс, Н. Смелзер.

П.Скотт зазначає, що процес глобалізації має чітке відношення до університетів, тому що робить особливо актуальним завданням поширення національних культур, сприяє соціалізації представників молодого покоління та стандартизації навчаного процесу.

Також, М. Вебер у концепції соціології розуміння розробляє поняття раціоналізації, що є методологічною основою дослідження соціально-ціннісних трансформацій у поведінці студентської молоді, їх соціальних дій, соціальних змін у суспільстві, що трансформується.

Мета роботи – здійснити соціологічний вимір впливу глобалізації (а саме – суспільних змін) на студентську молодь.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання**:

- здійснити теоретичний аналіз молоді та студентської молоді;
- проаналізувати теоретичні підходи до аналізу молоді в соціології;
- розкрити вплив суспільних змін та економічних трансформацій на студентську молодь;
- виявити характер впливу глобалізації на соціалізацію студентської молоді;
- охарактеризувати особливості впливу суспільних змін на цінності сучасної студентської молоді (за результатами проведеного дослідження).

Об'єкт дослідження – студентська молодь.

Предмет дослідження – студентська молодь в умовах глобалізації.

Теоретичні методи дослідження: Методологічну основу сформували методи системного аналізу, соціально-психологічного та порівняльно-історичного аналізу. Крім того, застосовано емпіричні методи дослідження: онлайн-опитування, яке полягало у розміщенні анкети в гугл-формі та заповненні онлайн.

Наукова новизна отриманих результатів.

- систематизовано теоретичні підходи до аналізу студентської молоді
- поглиблено уявлення про соціальні зміни та проблеми молоді в період глобальних викликів та економічних трансформацій
- розкрито характер впливу глобалізації на соціалізацію молоді
- досліджено цінності української студентської молоді під дією глобальних соціальних змін.

Теоретичне і практичне значення отриманих результатів.

Теоретична значимість дослідження полягає в тому, що воно сприяє розкриттю особливостей соціальних аспектів процесу глобалізації та її впливу на цінності студентської молоді. Практична значимість дослідження полягає в розробці рекомендацій, які допоможуть та покликані сприяти розробці та проведенню конкретних соціальних програм запобігання негативним наслідкам впливу глобалізаційних процесів на студентську молодь.

Коротка довідка про структуру роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел, який містить 52 посилання. Вступ розкриває мету і завдання дипломної роботи, здійснює опис методів отримання і аналізу даних соціологічних даних. У першому розділі проведено аналіз теоретичних підходів до розуміння понять «молодь» та «студентська молодь», розкрито соціологічні підходи до дослідження молоді. В другому розділі розкрито вплив соціальних змін та проблеми молоді в період глобальних викликів та економічних трансформацій. В третьому розділі представлено програму соціологічного дослідження, а також наведено результати проведеного соціологічного дослідження.

Апробація отриманих результатів. Результати дослідження висвітлені у збірнику матеріалів конференції «Політ».

Nesterchuk A. **Student youth in the conditions of globalization: sociological dimension**// Політ. Сучасні проблеми науки. Гуманітарні науки: тези доповідей XXII Міжнародної науково - практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених: [у 2-х т.] – Т.1 (м. Київ, 18-20 травня 2022 р.) / [ред. кол.: Н.В.Ладогубець, А.М.Кокарева та ін.]; Національний авіаційний університет. – К.: НАУ, 2022. - С.152-154.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В СОЦІОЛОГІЇ

1.1. Теоретичне дослідження молоді та студентської молоді

Варто розпочати з того, що дослідженням молоді займалась велика кількість дослідників. Розглянемо декілька із трактувань поняття:

а) молодь – головна цінність суспільства, це не лише демографічне поняття, а й економічне, соціальне та політичне (дослідник молодіжних проблем І.М. Ільїнський);

б) молодь – є носіями великого інтелектуального потенціалу, сучасних знань, що засвоюються в усіх сферах життя (визначення соціолога Л. Виготського);

в) молодь – певна специфічна група, яка виділяється за певними віковими критеріями, соціальним статусом, характерними психологічними властивостями.(визначення соціолога І.С. Кон);

г) молодь – життєво важлива сила суспільства, яка вважається фізично найзавзятішою частиною, що являється лідером та прискорювачем різноманітних починань та ідей (соціолог К. Мангейм) [4, с. 280].

Саме соціологи першими з багатьох вчених розглянули молодь як соціальну групу, що характеризується своїми культурними особливостями, специфічними інтересами, цінностями та нормами поведінки. Крім того, вони торкнулися особливих проблем молоді, переважно соціального характеру.

Необхідно додати, що в період вітчизняного суспільства представники молоді тривалий час, взагалі, не вивчалися як певна самостійно-демографічна група, а розподіл такої групи не відповідав класовій структурі суспільства та суперечив офіційній ідеологічній групі про її соціально-політичну єдність. Одна справа представляти молодь невід'ємною частиною класу робітничого характеру, а зовсім інша – визнавати її соціальну ідентичність в цілому. Саме

у цьому розкривалося зіставлення молодих людей до інших соціальних груп, прагнення інституціоналізації її особливих соціальних амбіцій.

Серед багатьох вчених, які вивчають проблеми молоді у соціологічному контексті, висвітлив поняття В.Т. Лісовський. Вчений стверджував, що представники молоді проходять певні кроки соціалізації, через які засвоюють, а вже у зрілому віці засвоїли різні функції, такі як: професійні, освітні, культурні та соціальні. До того ж, вчений зазначав, що в залежності від різноманітних історичних умов критерії на рахунок віку молодого покоління можуть варіюватися від 16 до 30 років [6].

Пізніше радянський соціолог І.С. Кон сформулював більш повне трактування, зазначивши, що представники молодого покоління – це демографічна та соціальна група, диференційована за певним набором віку, соціальним статусом та певними психосоціальними особливостями.

Слід зазначити, що як частина суспільства, молодь є головним предметом багатьох соціальних наук. Психологія, філософія, соціологія, політологія, право, історія – це основний перелік наук, де молоде покоління входить до складу понятійного інструментарію. Звісно, в кожній науці поняття молоді трактується по-різному [9 с. 8-12].

Як основний інститут суспільного відтворення, інститут молоді не втратив залежності від суспільства, рушійної сили суспільного розвитку, характеру і тенденції трансформації інституційних систем, соціально-культурних особливостей суспільства. Тобто, її суб'єктивність реалізується в конкретних історико-соціальних і культурних умовах, але ж молодь має право на особистий вибір, в цьому відображається суб'єктивність молоді. Виходячи з особистого вибору молоді, можна передбачити не лише сьогодення, а й майбутній розвиток молоді та загалом суспільства. На цей вибір впливає досить багато факторів, а саме: суспільство, сім'я, політика тощо [1].

Варто додати, що молодь займає важливе місце у суспільстві. Це вікова група, яка з часом займає лідерські позиції в економіці та політиці, в

соціальних та духовних сферах [33, с. 266]. Молодь у широкому значенні – значна група спільнот, сформованих на основі віку та пов'язаних з ним основних видів діяльності. У вузькому значенні, а саме соціологічному сенсі, молодь – соціально-демографічна група, яка виділяється віковими особливостями соціального стану молодих людей, їх місця соціальної структури суспільства, специфічних інтересів та цінностей [24, с. 608].

Період молодості - це період становлення психічних та соціально-світоглядних поглядів, де відбуваються процеси соціалізації у соціально-політичній та соціокультурній сферах, внутрішній самореалізації, формування творчого потенціалу особистості. На цій основі здійснюється формування самосвідомості молодої людини, як соціального суб'єкта самостійного у своїх рішеннях [16].

Варто зауважити, що найдинамічнішою складовою молоді є студентська молодь, саме вона характеризується певною соціальною поведінкою, системою ціннісних орієнтацій, характерними умовами побуту та життя. Саме студентська молодь у недалекому майбутньому визначатиме різні аспекти інтелектуальної еліти суспільства.

До того ж, в силу значного освітнього рівня, активного працездатного віку, динамічної соціальної поведінки, студентська молодь, у найближчому майбутньому, займе місце основної інтелектуальної та продуктивної суспільної сили [21, с.106-114]. У сучасному світі, представники студентської молоді повинні втілювати свої ідеї, прагнення, задуми у життя. І лише держава в змозі допомогти у цьому. Адже, досить особливе значення має реалізація певних дій, що сприятиме більш результативному та ефективному становленню спеціалістів у майбутньому [31, с. 480].

Слід зазначити, що термін студентство, насправді розкриває студентську молодь, як соціально-демографічну групу з певною статево-віковою структурою, географічним розподілом, соціальним статусом, роллю, особливим етапом соціалізації, а саме студентським віком, що становить велику частину молоді з певними психосоціальними особливостями.

Наприклад, соціологи Б.Рубін та Ю.Колесников, у праці «Студент очима соціолога» розмірковують про теоретичне вивчення студентської молоді. На їхню думку, студентська молодь – це певна група із соціальними ознаками, головною ціллю якої є наявність програмної підготовки, яка готова до виконання спеціалізованих та соціальних ролей у матеріальному та духовному характері. Саме тут головна мета вчених зводиться до того, що представників студентської молоді варто аналізувати та вивчати як певну групу соціального характеру в системі навчального закладу, що має свою ціль, свої характеристики і яка планується до виконання соціальних ролей та функцій.

Щодо інших вчених, то до прикладу соціолог А.Н.Семашко зазначає, що не зовсім доцільно розглядати студентську молодь виключно як стан підготовки та зайняття положення інтелігенції. Студентство певною мірою вільно володіє всіма необхідними особливостями, які достатні для того, щоб відноситися до особливої соціальної групи за всіма її ознаками [44, с. 355].

Крім того, вчені О.С.Власенко та Т.В.Іщенко виявили досить значний інтерес до визначення студентства та запропонували наступні визначення. А.С.Власенко запевняє, що студентська молодь – це особлива соціальна група, яка створюється з різноманітних соціальних груп суспільства і вирізняється винятковими умовами життя, праці, суспільною поведінкою, індивідуальним мисленням, для якої накопичення різних знань та підготовкою цих знань для власного майбутнього, у різних сферах життя, здебільшого і є головним єдиним заняттям.

У свою чергу, Т.В.Іщенко акцентує увагу на відмінних рисах студентства як суспільної групи, в якій наявні такі чинники, як характер праці студентів, що складається з систематичного накопичення, засвоєння та опанування різноманітними знаннями, формулюванням становища студентства як інтелігенції та його належності до молоді [29].

Проте, щодо студентської молоді, як носіїв майбутньої нації, досить коректно висвітлили свої думки Н.П. Шарапова, Ю.В. Шкудунова, вчені

зазначали, що представники студентської молоді являються не тільки найінертною та найневтомною частиною суспільства, а до того ж, вони є його майбутнім, саме тому, що молодим людям вирішальним чином невдовзі слід розкрити долю країни. Вчені додають, що представники студентської молоді – це та частина суспільства на яку покладається відповідальність за здійснення мрій родини [50 с. 348].

У кінцевому підсумку, можемо стверджувати, що досить однозначного та чіткого визначення студентської молоді не існує. Варто зазначити, що найповніше визначення дав соціолог В.Т. Лісовський, розглядаючи представників молоді як покоління, котрий стверджував, що особливістю є студентської молоді є не тільки вік, але й єдність думок, цілей, схожість ставлення до життєвих процесів, цілковитої подібності переживань тощо. До того ж, вчений стверджував, що виховане епохою покоління не втрачає соціальних характеристик [10, с. 23].

1.2. Соціологічні підходи до дослідження молоді в соціології

У 20-30-х роках. ХХ ст. сформувалися теоретико-методологічні основи класичних теорій, що своєрідно визначають сутність молоді. Систематизувавши їх, професор В.А. Луков виділив три принципово різні підходи до визначення сутності молоді: *соціально-психологічний, субкультурний (соціокультурний) та стратифікаційний*, які і надалі виявляються у сучасних наукових працях.

Тож, розглянемо їх докладніше.

Отже, перший підхід, *соціально-психологічний*, саме він розглядає молодь як носія властивостей молодості (психофізіологічний аспект), як певний етап в житті людини. Теоретичну основу такого підходу створили праці Ш. Бюлера, А. Фрейда, В. Райха, Е. Фромма, Е. Еріксона та інших соціальних психологів. Цей підхід умовно розділяється на два напрямки.

Перший напрямок визначає молодь як вікову групу, абсолютизує психофізіологічні особливості молодіжного віку перед іншими факторами, нехтує фактом впливу на розвиток соціальних інститутів, культурних, економічних та політичних умов життєдіяльності молоді у суспільстві. Саме у цьому напрямку молодь трактується як своєрідний потенціал суспільства, який не набув досягнення певного віку, повноцінного статусу члена товариства. Головними представниками такого напрямку є Г.С. Холл, Е. Клапаред, В. Штерн тощо.

Другий напрямок розглядає молодь як покоління, що проходить через певний етап життєвого циклу людини, стадію розвитку, пов'язану з найактивнішим періодом соціалізації особистості, і набуті під час цього досвід і знання – як результат соціально-історичних та соціокультурних процесів, що відбуваються в суспільстві (представники – К. Гросс; вітчизняні мислителі – В.Т. Лісовський, С.І. Іконнікова та інші).

Другий *стратифікаційний підхід* розглядає молодь як особливу соціально-демографічну групу у структурі суспільства з особливим соціальним статусом та характеристиками, що визначаються віком, а, відповідно, і проміжністю та нестабільністю її становища. Особливості соціального статусу молоді вивчаються щодо основних видів діяльності (навчання, робота, вторинна зайнятість), ролевих структур особистості, а також стереотипів та уявлень, що склалися в суспільстві. Даний напрямок дослідження представляють такі соціологи, як Р. Розенмайр, Г. Шельскі, Ш. Ейзенштадт; вітчизняні мислителі – І.С. Кон, Ф.Р. Філіппов тощо.

Третій *соціокультурний (субкультурний) підхід* розглядає молодь як соціокультурну спільність, носія спільних групових цінностей, образів буття, суспільних ідеалів (ціннісний аспект), і навіть власної культури (субкультури). Особлива увага в рамках цього підходу приділяється вивченню молодіжних субкультур, які формують власні світогляди, часто протиставляють себе світогляду старшого покоління, своєрідні манери поведінки, форми проведення дозвілля та інші аспекти їх функціонування

Найбільш відомими дослідниками такого підходу є англійський соціолог К. Мангейм, американський соціолог та філософ М. Мід, американський культуролог, філософ Т. Роззак; вітчизняні мислителі – В.Т. Шапко, А.І. Шендрік тощо [7, с. 61-65].

Варто відзначити, що у даному підході виділяють два методичних напрями: теорія марксистської школи соціологів та концепція К. Мангейма та його прихильників. Щодо марксистського погляду на молодь, то він має теоретичну основу. У роботах К. Маркса і Ф. Енгельса закладена основа виявлення молоді з позицій класового підходу, основа якого зосереджувалася на класовому розшаруванні суспільства. На думку вчених та їхніх прихильників представників, молодого покоління загалом не існує, а є молоде покоління деяких класів, які неоднаково виявляють характеристику юності.

До речі, деякі сучасні соціологи стверджуються також про *існування інтеграційного підходу* до визначення молоді, який передбачає багатоаспектність молоді як предмета пізнання та необхідність вивчення сукупності соціологічних, психологічних, біологічних, правових, культурних та інших факторів життєдіяльності людей у конкретних історичних умовах місця та часу для визначення соціальної групи, що проходить перехід від соціального статусу "дитячої несамостійності" до статусу "дорослої повної самостійності" [48, с. 51].

У той самий час, соціологи розглядають молодь як інтегровану багатокомпонентну соціальну групу. Зокрема, доктор соціологічних наук Ю.А. Зубок доводила, що під соціальною інтеграцією молоді розуміється, по-перше, характер зв'язків між суспільством як цілим, та молоддю як його частиною, що виникають у процесі включення цієї соціально-демографічної групи до соціальної структури, спрямованих на підтримку та відтворення стійких суспільних відносин та цілісності суспільства; по-друге, сукупність процесів, що визначають різні форми внутрішньогрупової єдності молоді [24, с.608].

Деякі дослідники взагалі відзначають існування десяти методологічних підходів до визначення молоді, які можуть бути використані при соціологічному визначенні та дослідженнях сутності молоді – психофізіологічний, соціально-психофізіологічний, конфліктологічний, рольовий, субкультурний, стратифікаційний, інтеракціоністський, суб'єктивний, процесуальний та соціалізований підходи.

Така велика кількість точок зору на класифікацію існуючих підходів до визначення аналізу молоді у соціології свідчить про досить активний розвиток соціології молоді, а також про неповторність, своєрідність наукової думки в даний період [3, с. 5-17]. Важливим фактором тут також є те, що розвиток соціології молоді здійснюється вже не лише на базі західної наукової традиції, але й з акцентом на відродження та подальший розвиток власної національної наукової традиції [13, с. 304].

Крім основних підходів до визначення молоді, можна виділити і деякі інші менш відомі підходи. Наприклад:

1) *відтворювальний підхід*, що визначає молодь з точки зору ролі та місця молоді у суспільному відтворенні. Засновники – В.І. Чупров, Ю.А. Зубок, що визначають молодь як соціально-демографічну групу, суб'єкт суспільного виробництва та життєдіяльності, здатну відтворювати та вдосконалювати соціальну структуру суспільних відносин, за допомогою виконання трьох важливих групотворчих функцій – відтворювальної, інноваційної, трансляційної;

2) *ризикологічний підхід*, що досліджує молодь з погляду концепції “суспільства ризику”. Представники-засновники – Ю.А. Зубок, В.І. Чупров, Н.Л. Смакотіна розглядають молодь як особливу групу ризику за умов перехідних процесів від соціальної невизначеності до визначеності й у іншому напрямі, а сам ризик – як істотну властивість молоді;

3) *тезаурусний підхід*, в рамках якого представники підростаючого покоління трактуються як група соціальних ознак, яку складають люди, які

освоюють і привласнюють соціальну суб'єктність, мають соціальний статус і є самоідентифікацією молоді [32, с.232].

Варто зауважити, що з усіх розглянутих підходів, найбільше оптимальним є інтеграційний підхід, що дозволяє врахувати:

- а) психофізіологічні та вікові особливості, властиві молоді;
- б) її місце та функції у соціальній структурі суспільства;
- в) групові соціокультурні цінності та інтереси;
- г) її участь у процесі життєдіяльності суспільства;

З цих позицій, молодь – це соціально-демографічна група (покоління людей у віковому діапазоні від 14 до 30 років), що знаходиться у своєму розвитку на стадії становлення та набуття соціальної зрілості, а саме – процесі засвоєння основних соціальних ролей та функцій, вибору життєвого шляху, самовизначення, самоідентифікації та усвідомлення своїх цінностей та інтересів, свого місця у світі [39, с. 230]. В силу цього становище молоді суспільстві завжди було і буде нестабільним, перехідним, зумовленим специфічними віковими, соціальними та психологічними характеристиками, а також історичними, соціально економічними, політичними та ситуаційними факторами.

Варто зазначити, що молодь є однією з найзахищеніших і вразливих категорій населення через відсутність у значущої її частини відповідних знань, досвіду та економічної незалежності. У цьому вона є привабливим об'єктом для маніпулятивного впливу з боку різних суб'єктів соціальної життєдіяльності [43, с. 412]. На думку соціологів, дуже перспективним напрямом соціологічних досліджень в даний час можуть стати також фундаментальні дослідження молодіжної проблематики, і насамперед – особливостей процесу соціалізації сучасної молоді.

Отже, у кожному з розглянутих підходів виділяється одна, найбільш значуща сторона соціальної взаємодії молоді із суспільством. Виступаючи як групоутворювальні підстави, кожна з них детермінує певний аспект групових ознак. У сукупності вони безпосередньо впливають на формування молоді як

цілісної соціальної групи. Їх різноманіття відбиває складну структуру цієї групи та розкриває різні підходи до соціологічного вивчення молоді [26].

Таким чином, при визначенні сутності молоді найчастіше використовуються соціально-психологічний, субкультурний, стратифікаційний, інтеграційний та теоретико-методологічні підходи. Але вони не вичерпують різноманіття визначень сутності молоді, тому виділимо як загальноприйнятну основну ознаку молоді її соціального становища в структурі суспільства, обумовлену переходом від дитячої несамостійності, до дорослості – самовизначення у суспільстві, економічної незалежності від батьків, повної правової відповідальності за власну поведінку.

Отже, проаналізувавши вищезазначене, є можливим давати таке визначення молоді: представники молодого покоління – це соціальна група, яка має усереднені вікові межі 14–30 років, обумовлені суттєвими гормональними змінами організму, а також соціальною мобільністю, що пов'язана з переходом індивіда від несамостійності дитячого віку до певного самовизначення у суспільстві, від економічної та іншої незалежності до повної правової відповідальності за власну поведінку [27].

Висновок до розділу 1

Таким чином, на основі вищевикладеного можна підсумувати наступне.

Отже, молодь – це соціальна та демографічна група, що має чіткі вікові межі, а саме 14–30 років, що обумовлені значно суттєвими гормональними перебудовами організму, а також соціальною мобільністю, пов'язаною із переходом індивіда від дитячої несамостійності до особистісного самовизначення у суспільстві, від економічної та іншої незалежності від батьків до повної відповідальності за власну поведінку.

Суб'єктність молоді виявляється у досить чітких історичних та соціокультурних умовах, але ж молодь має право індивідуального вибору, в якому і проявляється, звичайно, суб'єктність молоді. В залежно від того, яким же буде індивідуальний вибір певної молоді, прогнозують не лише сьогодення, а й майбутній розвиток молоді та загалом суспільства. На такий вибір впливають численні фактори, а саме: соціалізовані, сімейні, економічні, політичні тощо.

Проаналізувавши все вище сказане, варто зазначити, що чіткого однозначного визначення щодо студентської молоді не існує. Досить велика багатограність понять дає можливість висвітлити дане поняття з різних сторін, та аналізувати точки зору багатьох вчених.

До того ж, практично у кожному з вищерозглянутих підходів висвітлюється один, досить значущий погляд соціальної взаємодії молоді із суспільством. Кожен із зазначених вище соціологічних підходів детермінує певних фактор групових особливостей та ознак. Всі ці ознаки у сукупності досить чітко впливають на формування самої молоді як загальноцілісної соціальної групи. Їхнє різноманіття висвітлює різні підходи, погляди, напрями до соціологічного вивчення молоді. Тому, при визначенні загальної сутності молоді досить часто вживаються: соціально-психологічний, субкультурний, стратифікаційний та звичайно інтеграційний підходи.

Протягом усього часу, саме тоді коли відбувалося розуміння та вивчення феномена соціології молоді, склалися досить багато різних теоретичних підходів до його характеру. Зважаючи на це, вивчення цього феномена є таким же динамічним, як сучасне суспільство. Отже, варто зазначити, що наявність досить великої кількості точок зору на рахунок класифікації соціологічних підходів щодо поняття молоді, свідчить про широкий та активний розвиток молоді, і звісно, унікальність, незрівняність розвитку наукової думки в даний період.

РОЗДІЛ 2. ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

2.1. Соціальні зміни та проблеми молоді в період глобальних викликів

Важливою ланкою для подальшого розвитку країни є молодь, як активна та творча сила суспільства. Одним з основних акторів сталого розвитку, соціальних змін, економічного розвитку та інновацій є представники молодого покоління.

В умовах глибокої економічної, культурної, ідеологічної, морально-освітньої кризи наша молодь все більше позбавлена духовно-інтелектуальних якостей, непрацює у формуванні життєвих планів, розпорошена в загальнолюдських цінностях. Економічне становище великої кількості молоді значно погіршується. Для деяких молодих людей безробіття стає способом життя [41].

Сьогодні загальний рівень молодіжної культури стрімко падає, а духовні цінності знецінюються. Бажання молоді здобувати знання та науку значно впало. Необхідність рішуче звернутися до практичного і практичного завдання побудови легітимної демократичної держави, вирішити деякі політичні та соціально-економічні проблеми, що виникають у зв'язку з цим, дослідити всі соціальні та особисті цінності та сформуванню нову систему - є основоположним світоглядом не тільки для підростаючого покоління, а й для стабільного та сталого розвитку країни.

Молодь є майбутнім потенціалом країни. Від того, яка буде вироблена державна стратегія у сфері її трудового використання та самореалізації залежать перспективи підйому економіки, відтворення інтелектуального та професійного рівня населення [17, с. 130].

Соціально-економічні проблеми молоді розглядаються економістами, соціологами, психологами та іншими вченими. В соціології економіки серед дослідників Е. В. Касимовський, В. В.НовіковЮ С. Н. Іконникова та інші присвятили розгляду соціально-економічних проблем молоді велику увагу.

Е.В. Касимовський, розглядаючи працю молоді, виділяє такі проблеми, характерні для даної групи населення:

- а) профорієнтація учнів освітньої школи,
- б) професійне навчання,
- в) адаптація молоді до праці.

Говорячи про ці проблеми, дослідники вважають, що в цілому вони зводяться до інформування про професії, які можна освоїти в навчальному закладі, про потреби регіону в робочій силі за цими професіями, про умову оплати праці. До основних мотивів вибору майбутньої професії, вчений відносить: поради батьків, приклад друзів, рекомендації школи, близькість до профілю роботи, можливість поєднувати роботу з навчанням [25, с. 16-26].

Проблеми вибору професії молоді розглядається також і в соціології. Як вважає С. Н. Іконнікова, професійне самовизначення здійснює значний вплив на особисте життя і викликає різні соціально-економічні та моральні наслідки пов'язані з прагненням молоді до пошуку улюбленої справи.

Однією з найтривожніших проблем молодого покоління є падіння рівня освіти та її престижу. Зараз кожен третій проявляє байдуже ставлення до навчання і продовжує вчитися тільки заради отримання диплома, а з небажанням навчається кожен п'ятий. Такі дані вкотре наголошують, що молодь не розглядає освіту як головний фактор професійної та трудової мобільності, вона сприймає її швидше як можливість підвищення чи збереження свого соціального статусу. Крім цього, зростає кількість молоді, яка починає свою трудову діяльність ще із незакінченою освітою, не здобувим бакалаврським ступенем, тощо [5].

Також, варто зазначити, що однією з найважливіших молодіжних проблем стало безробіття. Від його вирішення залежить соціально-економічне становище молодих людей, їхнє соціальне самопочуття, громадянська позиція тощо.

Сьогодні відзначається падіння загального рівня здоров'я населення, що також є соціально-економічною проблемою молоді. Надання більшості

медичних послуг державних та різних комерційних лікувально-профілактичних установ сьогодні здійснюється, в основному на платній основі, тому стан здоров'я є соціально-економічною проблемою молоді [15, с. 120].

Отже, згідно аналізу вищезазначених наукових праць, можна виділити такі соціально-економічні проблеми молоді:

- 1) профорієнтація учнів освітньої школи,
- 2) професійне навчання,
- 3) зайнятість молоді,
- 4) престижність роботи,
- 5) молодіжне безробіття,
- б) стан здоров'я молоді.

До проблеми профорієнтації учнів освітньої школи проходять не лише випускники середньої школи, а й інші вікові групи населення. На рахунок професійного навчання, в основному багато здобувачів на контрактній формі навчання. Щодо зайнятості молоді, то визначається потреба ринку праці на молодіжну робочу силу за будь-якої професії. До престижності роботи - вибір професії залежить від розміру оплати праці, не враховуючи, при цьому свої здібності та схильності. На рахунок молодіжного безробіття – то воно носить, як правило, прихований характер [18, с. 83-97].

Ціннісні орієнтації, економічні переконання та інші сутнісні характеристики, отримані у молодому віці у процесі соціалізації, зберігаються, як правило, протягом усього життя, хоч і можуть зазнавати деяких змін. Вони й визначатимуть основні напрями розвитку українського суспільства. Будучи соціальною базою для макроекономічної трансформації, що відбувається, молоді люди розраховують на підвищення рівня життя, професійне зростання, досить високий освітній рівень. Нездійсненність їхніх надій може призвести країну до незворотних регресивних наслідків, загрози її національній безпеці.

До того ж, варто висвітлити таку особливість, що молодь – це головний учасник соціальної мобільності та економічної ініціативи і, ймовірно, їй належить неповне включення до існуючих соціально-економічних та політичних відносин. Молодь – це суспільний прошарок, з одного боку, що є джерелом соціально-економічного та духовного відродження, з другого боку, джерелом соціальної напруги.

Динамізм і суперечливість соціально-економічних процесів надають цій проблемі особливої значущості. У цих процесах молодь знову є найвразливішою соціальною групою. Але лише молодь може подолати психологічні та ідеологічні стереотипи, створити ідеал майбутнього громадянського суспільства та сформулювати системи нових ціннісних орієнтацій. У молодого покоління є для цього всі об'єктивні передумови: висока соціально-економічна мобільність, творчий характер діяльності та мислення, психологічна гнучкість, бажання на практиці втілити в життя систему нових цінностей, прагнення знайти відповіді на найважливіші життєві питання тощо [30, с. 305].

Проблемі молоді приділяється багато уваги у соціологічній літературі. Наприкінці 90-х років соціально-економічні проблеми молоді обговорювалися на міжнародних та регіональних наукових конференціях, питання зайнятості молоді, їх соціальне самопочуття аналізувалися у ряді монографій та дисертацій, у наукових збірниках та в періодичній пресі. Вчені аналізують матеріально-побутове становище молоді, оцінюють вплив кризи у соціально-економічній сфері на здоров'я, освіту, побут та дозвілля, соціальну поведінку молоді [47].

Вивчаючи проблеми молоді, розробляючи механізм, шляхи та методи їх вирішення, вчені звертаються до досвіду інших країн. Все активніше включаються в науковий обіг вітчизняними дослідниками продуктивні ідеї західної економічної теорії, викладені в роботах Н. Барра, Дж. Кейнса, А. Оукена, А. Пігу, П. Самуелсона, Р. Сміта, Дж. Стігліца, А. Філіппса, С. Фішера, М. Фрідмена, А. Шлейфера, Р. Еренберга тощо [36, с.114-121].

Особливе місце у вирішенні соціально-економічних проблем молоді має зайняти створення реальних можливостей. Вирішення соціально-економічних проблем полягає у створенні постійних матеріальних умов для найповнішого задоволення соціальних та духовних потреб та проблем молодих людей [51, с. 290].

Отже, з одного боку слід проводити навчання молоді методам ведення бізнесу та організацій та справи маркетингу, пошуку та вироблення нових рішень, з іншого боку – необхідно вжити низку заходів з боку держави у вигляді короткострокових, середньострокових та довгострокових стратегічних програм реалізації, що сприяло б розвитку молодіжного підприємництва.

Таким чином, основну соціальну функцію молоді можна визначити специфікою позицій, які вона займає під час відтворення соціальної структури і здатністю як успадковувати, так і перетворювати суспільні відносини. А економічна роль молодого покоління полягає у розкритті послідовного розвитку трудового потенціалу, у створенні матеріальної бази, достатньої не тільки для теперішнього покоління, але і для майбутнього, незважаючи на труднощі нашого часу у соціальному та професійному самовизначенні, житловому забезпеченні, працевлаштуванні [42, с. 128].

Слід зазначити, що молоде покоління – це основний ресурс нашої країни. Необхідно надати молоді можливість доступу до цінностей, послуг, можливість професійного самовизначення та досягнення економічної незалежності, гарантію прав особистості, нормалізувати умови праці, побуту, дозвілля. Саме концентрація на зазначених напрямках має стати основою соціальної політики держави [52, с. 416].

Якщо говорити про вплив соціальних змін на молодь, то наразі прослідковується певного роду трансформація. При цьому реалізація наявних можливостей опосередковується ступенем усвідомлення чинними соціальними суб'єктами (у тому числі і самою молоддю) необхідності зміни існуючих соціально-економічних, соціокультурних, політичних та інших

відносин та процесів. У зв'язку з цим використання соціального потенціалу молоді у практиці соціального управління має припускати облік як її соціально-демографічних характеристик, так і ціннісних орієнтацій.

Цінності, суспільні інтереси, зміст соціальних ролей закріплюються у свідомості індивідів з раннього дитинства та відтворюються ними у процесі освоєння соціальної дійсності. По суті створюється своєрідний нормативний інтервал, який наділяє соціальні суб'єкти певним типом поведінки та інтересами. Саме ціннісні орієнтації молоді, мотиви її діяльності багато в чому визначають ефективність реалізації потенціалу, поряд з об'єктивними умовами можуть сприяти чи перешкоджати самореалізації молодого покоління. Очевидно, що у контексті модернізації сучасного суспільства ця характеристика молоді набуває особливої важливості. Як зазначає В. С. Степін, у ході трансформації суспільства деякі елементи традиціоналістської культури зберігаються, що може призвести до проблеми адаптації до нових цінностей [8, с. 9]. В умовах прискорених темпів соціального розвитку така ситуація може викликати збільшення кількості різноманітних несприятливих і неконтрольованих явищ та подій у багатьох сферах суспільного життя.

Одним із найважливіших факторів формування соціального потенціалу молоді є спрямованість змін якісних та кількісних характеристик у процесі її становлення як суб'єкта суспільного відтворення, що, по суті є показником соціального розвитку. При цьому характерні молоді соціальні якості безпосередньо пов'язані з об'єктивними соціальними умовами та рівнем розвитку суспільства. Відповідно, їх трансформація призводить до виникнення прямих та зворотних зв'язків, причинних залежностей та детермінант між якостями, якими володіє молодь, та існуючими можливостями.

Вектор розвитку суспільства багато в чому визначається переважним типом особистості. Очевидно, що соціальні якості, характерні для чинних суб'єктів, не завжди відповідатимуть нормативним очікуванням соціальної системи. У такій ситуації реалізація соціального потенціалу як однієї з умов

досягнення цілей розвитку суспільства об'єктивно буде ускладнено. У цьому контексті цілком доречно звернутися до Е. Фромма, який стверджував, що для розкриття інтелектуальних та емоційних якостей особистості необхідна активна та продуктивна діяльність.

Дослідження соціального потенціалу молоді має припускати не лише його оцінку, а й визначення факторів його формування. Очевидно, що саме соціальне середовище багато в чому обумовлює соціалізацію молоді. Зокрема, у перехідних суспільствах процес соціального відтворення зазнає суттєвих змін. В умовах, коли старі механізми безперервного відновлення якісних характеристик соціальної системи втрачають свою ефективність, а нові ще не сформовані, стан невизначеності об'єктивно актуалізується. Якщо представники старшого покоління у такій ситуації перебувають у відносній зоні комфорту, то про молодь цього сказати не можна: вона не має відповідного соціального та професійного досвіду, який би дозволив їй ефективно реалізувати наявні знання та задовольнити сформовані потреби. Вступаючи у соціальне життя, молоді люди вже мають певний набір навичок. Проте їх якість та умови, в яких здійснюється діяльність, не завжди дозволяють молодим людям реалізувати свої потенційні можливості.

Це нерідко призводить до того, що здатність адаптуватися до соціальних змін, а отже, і здатність протистояти невизначеності, що виникає, у даної соціально-демографічної групи знижується. Одночасно знижується можливість розкриття соціального потенціалу. Наслідки цього можуть бути лише на рівні всього суспільства. Так, наприклад, несприятлива екологічна ситуація (яка може розглядатися як ситуація ризику) впливає на стан здоров'я населення загалом. В цих умовах рівень захворюваності серед молодших вікових груп зростає. Отже, входження у доросле життя у представників молодого покоління буде безпосередньо пов'язано з низьким станом здоров'я, що, у свою чергу, може виявлятися у низькій адаптивності до зовнішніх умов і, відповідно, у низькому потенціалі.

Сфери, в яких проявляється соціальний потенціал молоді, різноманітні та опосередковані конкретними формами соціальної активності.

Проте слід зазначити, що реалізація соціального потенціалу можлива лише в межах соціальної системи та тих її компонентів, які є найбільш значущими у розвитку суспільства. Дана дослідницька установка дозволяє виділяти такі види потенціалу, як освітній, демографічний, модернізаційний, політичний, трудовий тощо.

Слід звернути увагу на те, що багато елементів соціального потенціалу молоді як цілісної системи є взаємозумовленими. Це цілком природно і зрозуміло, оскільки соціальний потенціал розкривається під час розвитку нашого суспільства та реалізується у процесі діяльності соціальних суб'єктів. Так, наприклад, успішність реалізації економічного та трудового потенціалу молоді безпосередньо залежить від якісних характеристик її рівня освіти. У свою чергу, демографічний потенціал багато в чому пов'язаний із якісними характеристиками здоров'я представників молодого покоління.

Крім того, вважаємо за доцільне проаналізувати результати дослідження «Україна: 30 років на європейському шляху», проведеного Українським центром економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова.

* За 10-бальною шкалою від 1 до 10, де «1» означає «зовсім не важливо», а «10» – «дуже важливо».

Червень 2021р.

* За 10-бальною шкалою від 1 до 10, де 1 означає «зовсім не демократично», а 10 – «дуже демократично».

Червень 2021р.

Рис.2.1. Наскільки важливо жити в демократичній країні

Як свідчать результати соціологічних досліджень, за 30 років незалежності українське суспільство значно змінилося. Відбулися помітні зміни в ідентичності громадян України, передусім, це стосується її громадянського та соціокультурного вимірів. Відходять у минуле стереотипи, успадковані від радянської доби. Масштаб і багатомірність суспільних трансформацій не могли не позначитись на ціннісних орієнтаціях громадян. Молоді люди здолали «шок» від реформ і не лише сприйняли європейські демократичні цінності, але й довели здатність їх захищати в буквальному сенсі [47].

Табл. 2.1.

Культурна традиція молоді

ДО ЯКОЇ КУЛЬТУРНОЇ ТРАДИЦІЇ ВИ СЕБЕ НАСАМПЕРЕД ВІДНОСИТЕ?					
% опитаних					
	Травень 2006р.	Грудень 2013р.	Березень 2015р.	Грудень 2017р.	Червень 2021р.
Української	56,3	67,7	65,5	68,9	72,9
Загальноєвропейської	6,6	7,5	10,0	13,1	9,8
Радянської	16,4	12,5	13,8	9,9	9,8
Російської	11,3	6,2	4,2	2,0	3,3
Іншої	1,5	1,7	2,2	0,9	0,8
Важко відповісти	7,9	4,4	4,2	5,1	3,4

Даючи відповідь на питання, до якої культурної традиції вони себе відносять, у червні 2021р. респонденти найчастіше відповідали, що відносять себе до української культурної традиції (73%). Частка таких, порівняно з травнем 2006р., істотно зросла (тоді вона становила 56%). З 7% до 10% зросла також частка тих, хто відносять себе до загальноєвропейської культурної традиції, і знизилася — тих, хто відносять себе до російської (з 11% до 3%) та радянської (з 16% до 10%) культурних традицій (таблиця «До якої культурної традиції Ви себе насамперед відносите?») [47].

НАСКІЛЬКИ ВАЖЛИВО ДЛЯ ВАС... ?				
% опитаних (продовження)				
	УКРАЇНА	18-35 років	36-49 років	50 років і старші
Щире кохання				
Важливо*	84,2	93,5	89,8	74,7
Не важливо**	11,3	4,2	6,7	18,8
Важко відповісти	4,5	2,3	3,5	6,6
Вільний час				
Важливо*	78,7	88,8	81,8	70,1
Не важливо**	18,4	9,4	15,7	25,9
Важко відповісти	2,9	1,8	2,5	4,0
Культурний відпочинок				
Важливо*	77,6	87,2	80,6	69,4
Не важливо**	19,6	10,7	17,7	26,7
Важко відповісти	2,8	2,1	1,8	3,9
Хобі, улюблене захоплення				
Важливо*	72,4	80,8	72,9	66,2
Не важливо**	23,8	17,1	22,9	28,9
Важко відповісти	3,8	2,1	4,1	4,9
Успіх у суспільстві				
Важливо*	69,4	82,8	74,5	57,3
Не важливо**	26,5	14,3	21,6	37,8
Важко відповісти	4,1	2,9	3,9	4,9
Лідерство, авторитет				
Важливо*	59,8	75,0	64,5	46,7
Не важливо**	36,0	21,5	31,4	48,6
Важко відповісти	4,2	3,6	4,1	4,7

Другу позицію поділили чесність і порядність, а також матеріальна забезпеченість (по 97%), на третій позиції виявилось взаєморозуміння Україна: 30 років на європейському шляху з іншими людьми (96%), на четвертій — друзі і знайомі (92%). Приблизно така ж послідовність зберігається, якщо вирізнити лише одну міру важливості — «дуже важливо»: тоді до чотирьох названих цінностей долучиться робота (60%) і щире кохання (58%). Рівень важливості життєвих цінностей відчутно залежить від віку респондентів. Виняток становлять лише вже згадані вище сім'я, чесність і порядність, взаєморозуміння з іншими людьми, а також матеріальна

забезпеченість — ці цінності відзначалися практично однаково часто в усіх вікових групах. Що стосується решти позицій, то представники молодшої групи частіше відзначали, зокрема успіх у суспільстві (83% проти 57% старшої групи); лідерство (75% проти 47%, відповідно); власний бізнес (69% проти 35%); громадську активність (54% проти 43%, відповідно) [47].

Отже, у повсякденному житті на перші місця українці ставлять цінності, пов'язані із забезпеченням не лише первинних потреб матеріального і психологічного комфорту, але й потреби вищого порядку — чесність і порядність, а також взаєморозуміння з іншими людьми. Тут можна простежити певний вихід індивіда з найближчого кола (сім'я, друзі і знайомі) на ширший соціальний простір і взаємодію з анонімними Іншими. Для молодших респондентів важливою є також орієнтація на власну справу, успіх, лідерство, громадську активність. Уявлення про життєві цінності респондентів дають також їх відповіді на питання про особистісні якості, які слід виховувати в дітях для того, щоб вони досягли успіху в житті. Упродовж усього періоду моніторингу першу позицію в переліку зазначених якостей незмінно посідає працелюбність (у 2021р. її відзначили 78% респондентів). Другу позицію респонденти віддали почуттю відповідальності (68%), третю — терпимості та повазі до інших (59%) [47].

2.2. Характер впливу глобалізації на соціалізацію молоді

Одним із важливих факторів стабільності суспільства, нормальної роботи та функціонування суспільної системи являється соціалізація молоді. На сьогоднішній час, процес буденного самовизначення та професійної соціалізації представників молоді набув якісно нових характеристик, посилилась його динаміка та інтенсивність. Однією з головних причин цих змін і являється глобалізація. Крім того, глобалізація є однією з важливих рис

і основних тенденцій процесу взаємозалежності предметів та явищ, що перетворюють людину в єдину систему у сучасному світі [2, с. 307].

Варто зазначити, що процес соціалізації молодого покоління повинен мати активно випереджальний характер, який звертає увагу на майбутні зміни, що можуть відбутися. Зокрема, аналізуючи соціалізацію, варто додати, що це безупинний процес, який не обмежений певним етапом становлення, а формується протягом всього життя індивіда [49, с. 161-165].

Якщо вивчати процес соціалізації як фактор соціального пристосування, варто зазначити, що вона формується завдяки трьох рівнів. Розглянемо детальніше їх.

Отже, перший рівень, в рамках якого на соціалізацію впливають досить масштабні та глобальні процеси, факти та явища, які характерні для певного суспільства чи ж держави. Такий рівень має назву макросоціальне середовище. Тобто макрорівень – це насамперед держава, суспільство, різноманітні соціальні інститути, засоби масової інформації тощо. Це соціально-політичні та економічні процеси, від яких залежить чітке опанування цінностей, норм, пріоритетів, що проголошує суспільство для молодого покоління [45, с. 196].

Щодо другого рівня, то він має назву мезосоціальне середовище. Чинники цього середнього рівня складають процеси систем вищої освіти, властивості якої повинні виправити мотивацію навчання та в загальному погляди на освітню діяльність. До мезофакторів відносяться ті процеси, які складають життєвий світ кожної особистості у широкому сенсі, а саме: певна організація, в якій індивід працює чи навчається, етнічна група до якої вона відноситься, місцева інформація, підприємництво, церква тощо.

Третій рівень має назву мікросоціальне середовище. Тут мікрофакторами є ті, які практично відбиваються на процесі соціалізації особистості, в даному випадку молодого покоління. В даний рівень включено сім'ю, оточення товаришів, знайомих, групу у якій індивід навчається, та

інші структури, організації з якими індивід безпосередньо взаємодіє, вплив вищих начальних закладах [38, с. 23].

Макросоціальні та мезосоціальні фактори мають властивість позначатися на соціалізації молоді як прямо через свої особливі характеристики, так і через третій рівень мікросоціального середовища. Вище зазначені три рівні, що впливають на процес соціалізації повинні доповнювати один одного [40, с.406].

Українські соціологи М. Лукашевич, С. Савченко, Л. Харченко, які досліджували проблеми соціалізації молоді довели, що відхилення та порушення певних вчинків спричинені процесом соціалізації, а сама ж поведінка молоді визначається реакціями, які виявлялися у дитячому та підлітковому віці. Безумовно, відхилення соціального характеру виконують різноманітну роль у суспільстві: з одного боку, вони являються ризиком сталості та незмінності суспільства, а з іншого боку є одним із шляхів пристосування до різноманітних умов соціального характеру, які мають властивість змінюватися [8, с. 87].

Крім того, коли аналізуємо будь-яку поведінку, яка відхиляється від норм, перш за все, якщо розглядати несприятливу соціалізацію, завжди повинні вважати, що існує певного роду протиріччя, яке спонукає поводитися таким чином, що суперечить вимогам і очікуванням інших.

Процес соціалізації полягає не лише в усвідомленні молодою людиною соціальних норм і санкцій, а й у їх інтерпретації на внутрішні регулятори поведінки. Вивчаючи процес соціалізації молодого покоління, важливо також пам'ятати, що молодь повинна знаходитися в необхідному для її перебування середовищі. Але, через те, що у молодого покоління досить мало шансів ефективно вплинути на хід подій, тоді певна адаптація повинна відбуватися за рахунок внутрішніх ресурсів [14, с.43].

Глобалізаційні умови значно порушили механізм, за допомогою яких працюють традиційні культури, роблячи їх не функціональними, та які

негативно впливають на соціалізацію молоді, оскільки саме процес соціалізації за своєю природою є культурним процесом [37].

Невизначеність соціального статусу молоді, традиційна трансформація поведінкових норм, руйнування стереотипів соціального характеру, певних уявлень та норм, які не позбавлені впливу культурної глобалізації, визначають процес маргіналізації багатьох молодих людей, тобто вилучення з життєвих сфер суспільства певних людей чи групу людей, які визначають характерний соціопсихологічний стан. Таких людей називають маргіналами, тобто ті люди, які лишилися певного контакту із суспільством та знаходяться на певному рубіжі різних соціальних груп [35, с. 125-130].

Проте, необхідно додати, що труднощі адаптації соціального характеру та відсутність чіткого усвідомлення цінностей і норм можуть призвести до соціальної фрустрації. Це стан людини, який супроводжується певним відчуттям страху та переживань, коли людина не в змозі досягти певних цілей. Наслідком такого стану може бути, коли самооцінка людини не відповідає її реальним здібностям, і в подальшому може проявитися в таких факторах поведінки як підвищена агресивність, соціальна апатія тощо [19, с. 201-205].

Необхідно зазначити, що підсилення соціальної фрустрації може бути і те, що під глобалізаційним умовами сильно зменшується контроль людей над подіями та процесами, що мають певний вплив на долі молодих людей.

Молода людина стає фактично без захисту перед дією тих процесів, які вона не в змозі контролювати, а самий розвиток суспільства характеризується спонтанними особливостями. В результаті цього відбувається відмова від планування майбутніх цілей, ідей, планів, а лише виникає прагнення задовольняти проблеми та потреби моментального вирішення, тобто жити теперішнім днем, позначення якого відбувається на процесі соціалізації, оскільки зумовлює розгляд системи цінностей сьогодення [20, с. 46-51].

Складність соціальної дійсності і нестача достатнього соціального досвіду у підростаючого покоління являються певною умовою для того, щоб у створення системи цінностей та певного розуміння про майбутнє та теперішнє націлюватися на те, що популяризують ЗМІ, реалізувати себе та свої можливості у віртуальності за допомогою комп'ютерних ігор [34].

Процес глобалізації сприяє утворенню комунікації через комп'ютерні технології, роль якої досить швидко популяризується. Сфера інтернету не лише впроваджена для формування корпоративного характеру, а й для особистої комунікації, де молоде покоління відчуває себе нібито у новому середовищі, залишаючи реальність, в якій знаходиться. Велика кількість уваги молодих людей, яка направлена на віртуальний світ поступово послаблює соціальні зв'язки реальності, вилучаючи молодих людей зі звичної соціалізації, їхнє соціальне коло скорочується, деякі замикаються у собі та більше віддають перевагу Інтернет-спілкування, ніж реальним зустрічам [22].

Отже, варто зауважити, що соціалізація молодого покоління являється досить специфічним процесом. Даній соціальній групі властиві такі характеристики соціалізації, а саме: з однієї сторони, це становлення людської особистості, яка вбудовується в систему суспільних відносин, а з іншої сторони – це становлення вікової групи, яка повинна наслідувати та поширювати звичаї та норми у майбутньому наступному поколінню.

У процесі соціалізації представники молодого покоління являються не лише об'єктом, а й суб'єктом відносин, що доповнюють нові форми життя, процесів соціального характеру, які відбуваються у суспільстві. Очевидно, таким чином, збереження суспільства та його подальше піднесення досить залежить від соціалізації молоді. До того ж, за глобалізаційних умов під впливом трансформаційного процесу спостерігається порушення культурного характеру у суспільному житті, як на спільному рівні, так і на індивідуальному, що спричиняє зміну цінностей молодих людей, а в даному випадку, особливо представників молодого покоління [28, с. 34-36].

Варто зазначити, що:

1) молодь є достатньо великою соціальною спільнотою, що характеризується неоднорідністю. Зокрема, різні її групи (міська, сільська, молодь, що вчиться тощо) мають свою специфіку, що стосується ціннісних орієнтацій, способу життя, матеріального становища тощо, що впливає на можливості формування та реалізації потенціалу;

2) динаміка соціального життя, висока швидкість соціальних процесів та змін ускладнюють прогнозування моделей поведінки молоді, в яких її потенціал може бути розкритий;

3) в повному обсязі процеси, які у суспільстві можуть бути оцінені якісно та кількісно (наприклад, маргіналізація представників молодого покоління). При цьому роль молоді у них не може бути виміряна через відсутність відповідних методик. Представники молодого покоління мають власні цілі та інтереси, які не завжди збігаються з громадськими і державними та не завжди відповідають стратегії соціального розвитку. Враховуючи специфіку молоді, у структурі факторів формування її соціального потенціалу можна виділити об'єктивні та суб'єктивні.

З пізнавальної точки зору їх аналіз дозволяє розглядати потенціал як результат взаємодії об'єктивної реальності та внутрішньої структури особистості, її спрямованість. Група об'єктивних факторів характеризує вплив зовнішнього середовища на молодь і виявляється у невизначеності такого впливу на цю соціально-демографічну групу. До них можна віднести різноманітні соціальні протиріччя у суспільстві.

Висновок до розділу 2

Таким чином, на основі вивчення різних наукових джерел, варто зробити наступні висновки.

На рахунок вирішення соціально-економічних проблем молоді важливим місцем являється створення досить реальних можливостей для

молоді у сучасному суспільстві. Самі ж вирішення проблем полягають у створенні постійних матеріальних умов для задоволення соціальних, духовних потреб та проблем молодого покоління.

Проаналізувавши все вищесказане, варто виділити певні соціально-економічні проблеми представників молодого покоління:

- навчання у ЗВО
- молодіжне безробіття
- стан здоров'я молодого покоління
- престижність роботи
- зайнятість молоді

На рахунок соціалізації молодого покоління, то на сьогодні ця тема досить важлива для суспільства, тому що, від її успішності залежить яким буде майбутнє молоді. Соціалізація молоді – певний процес становлення молодих людей та їх включення у соціум за певними трьома рівнями, що мають назву макрофактори, мезофактори та мікрофактори. До макрофакторів відносяться ті, що впливають на молодь через суспільний чи державний характер, країну проживання, етнос, до якого відноситься тощо. Щодо третього рівня мікрофакторів, вони цілеспрямовано впливають на молодих людей, з якими вони контактують: сім'я, друзі, ровесники тощо.

Під впливом глобалізаційних умов порушилися такі процеси, завдяки яким працюють культура та традиції, виконуючи їх роль не функціонуючого органу, що саме і здійснює вплив на соціалізацію молодого покоління, тому що саме культурна природа являється одним із аспектів соціалізації.

З вище описаного, варто зробити висновок, що на процес соціалізації молоді впливають такі прояви глобалізаційних умов, як стандартизація освітнього процесу, масової інформації, розваг тощо. Саме дані фактори висвітлюють суб'єктну проблему становлення молодої людини та під впливом різних аспектів життя зберігати власну ідентичність.

РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДЖЕННЯ ЦІННОСТЕЙ УКРАЇНСЬКОЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ПІД ДІЄЮ ГЛОБАЛЬНИХ СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН

3.1. Програма соціологічного дослідження «Вплив соціальних змін на цінності сучасної української студентської молоді»

Структура програми соціологічного дослідження складається із двох розділів: методологічний та методичний.

На рахунок методологічного розділу, то він складається із постановки проблеми та проблемної ситуації, характеристики мети й завдань дослідження, формулювання предмета й об'єкта дослідження, емпіричного й теоретичного пояснення основних понять, систематичного аналізу об'єкта дослідження, висування гіпотез дослідження.

Щодо методичного розділу, то він містить у собі: визначення базового плану дослідження, методів обробки й аналізу даних, системи вибірки одиниць спостереження, розробку інструментарію, визначення методу збору даних.

Отже, спочатку розглянемо методологічний розділ.

Дослідження цінностей, пріоритетів, потенціалу та напрямку молоді досить поширена тема в більшості країн. Молодіжна система цінностей є досить динамічною і відрізняється від цінностей, які панують у суспільстві в загальному. Представники студентської молоді змінюють кордони суспільних пріоритетів та являються рушійною силою суспільства.

Необхідно зазначити, що у сучасному суспільстві молодь займає досить важливе місце. Це вікова група, яка з часом домінує в економічній, політичній, соціальній та духовній сферах. Молодь у широкому розумінні – це значна група, сформована на основі віку та пов'язаних з ними основних видів діяльності. У вузькому соціологічному розумінні, молодь – це помітна демографічна група, яка враховує вікові особливості соціального статусу

молоді, та її місце у функціонуванні соціальної структури суспільства, специфічні інтереси та цінності.

На додаток до цього, студентська молодь – це майбутнє всіх народів і головний потенціал для побудови нових. Саме такого формату соціологічні дослідження дозволяють проаналізувати вплив соціальних змін на потреби, прагнення, цінності та пріоритети молодих людей у сучасному суспільстві.

Для дослідження впливу соціальних змін на цінності студентської молоді було проведено розвідувальне соціологічне дослідження.

Методом збору первинної інформації буде обране анкетування за допомогою Google -forms, що дозволить швидко зібрати дані без зайвих затрат.

Проблема соціологічного дослідження: недостатність знань щодо впливу соціальних змін на цінності та пріоритети сучасної української студентської молоді.

Об'єктом дослідження є студентська молодь.

Предмет дослідження – вплив соціальних змін на цінності сучасної української студентської молоді.

Мета дослідження: Визначити основні життєві пріоритети, цінності, переваги, характер політичної активності, міграційні настанови представників молодого покоління під впливом соціальних змін.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати ставлення молоді до зміни цінностей під час російсько-української війни.
2. З'ясувати, які головні пріоритети в житті молодого покоління.
3. Визначити, чи цікавиться українська студентська молодь політичними процесами, що відбуваються в Україні.

Інтерпретація основних понять:

Цінність – це важливе для особистості та суспільства явище, на які вона витрачає гроші, час, сили, здоров'я, задля яких вона живе.

Пріоритет - відчуття переваги над кимось чи над чимось.

Молодь – певна група людей, які проходять через процес соціалізації освітньої, культурної, соціальної функції протягом всього життя.

Соціальні зміни - певні перетворення, які відбуваються в організаціях, соціальних структурах, мисленні, культурі, соціальній поведінці протягом значного часу, тобто претворення соціальних об'єктів з одного стану в інший, основні перетворення соціальної організації, інститутів, систем тощо.

Вплив – зміна думок, уявлення, поведінки певної групи людей або конкретного індивіду, що відбувалося під певним тиском інших людей.

Ціннісні орієнтації – певний вибір особистістю конкретного вчинку, в основі якого являються цінності та певні пріоритети, усвідомлені чи не усвідомлені індивідом.

Вільний час – певний період поза робочого часу, коли молода людина займається підтриманням повсякденної життєдіяльності.

Студентська молодь – це соціально диференційована група населення із специфічними фізіологічними, культурними, освітніми, психологічними та іншими характеристиками, які виражають її певну зрілість для досягнення внутрішніх істотних переваг і соціальних якостей.

Політичні процеси – певний хід подій, дій, явищ, які відбуваються в політичній галузі суспільства, в аспекті функціонування системи політичного характеру суспільства.

Гіпотези дослідження:

- Для більшості респондентів основними пріоритетами в житті є здоров'я та їхній матеріальний стан.
- Більшість респондентів підтримують патріотичні цінності, розмовляють українською мовою та вірять в краще майбутнє своєї країни.

- Більша частина молоді вважає, що з початком війни досить сильно змінилися їхні цінності.
- Переважна більшість молоді цікавиться політичними процесами, які відбуваються в Україні.
- Більшість респондентів виявили бажання виїхати із свого населеного пункту в зв'язку з війною на Україні (є тимчасово переміщеними особами).

Щодо *методичного розділу*, то він містить:

План принципового(стратегічного) дослідження

Для визначення та опису впливу соціальних змін на пріоритети студентської молоді планується проведення розвідувального соціологічного дослідження.

Отримані в ході опитування результати можуть стати основою для подальшого розвитку досліджень актуальних сьогодні тем щодо впливу соціальних змін на цінності представників молодого покоління. Набір інструментів можна додатково адаптувати до ширшої вибірки та визначити вплив соціальних змін на цінності різних груп молоді..

Аргументування системи вибірки одиниць спостереження.

У даному дослідженні варто використовувати стихійну невинуваткову вибірку, тому що саме вона досить практична у молодіжному середовищі. Крім того, це дозволить отримати репрезентативні дані й економно використати сили та час при проведенні даного дослідження.

Генеральною сукупністю дослідження є українська молодь, віком від 16 до 35 років.

Вибіркова сукупність – 430 респондентів.

Метод збору даних.

У даному соціологічне дослідження буде застосовуватись такий метод збору даних, як анкетне опитування за допомогою Google -forms. Саме такий метод дозволить досить швидко отримати соціологічні дані без численних часових витрат.

Метод обробки даних

Отримані дані, які були здобути в ході анкетування будуть оброблені за допомогою таких програм, як Excel і SPSS. Дані програми будуть використані для:

- Випробовування методичного інструментарію на точність та якість.
- Інтерпретації соціологічних даних у певні ознаки, які являються соціологічними даними, співвідношення із цілями та завданнями даного дослідження.
- Визначення статистичних закономірностей і певних залежностей, які дадуть змогу встановити певні висновки та узагальнення.

Інструментарій дослідження

АНКЕТА

Шановний респонденте!

Дозвольте Вас запросити до участі в соціологічному опитуванні. Головна мета цього дослідження – проаналізувати вплив соціальних змін на цінності та пріоритети сучасної студентської молоді. Участь в опитуванні являється анонімною та добровільною. Усі отримані дані будуть використані винятково в наукових цілях (в межах написання кваліфікаційної роботи).

1. Оцініть (від 1 до 5) наскільки Ви погоджуєтесь з даними твердженнями (де, 1-найменше погоджуюсь, 5 – найбільше погоджуюсь)

- Уміти насолоджуватися цінностями життя - значить, жити двічі
- Цінності - це те, що людина вважає важливішим за все
- Потрібно прагнути не до успіху, а до цінностей, які він дає
- Важко відповісти

2. Вкажіть, будь ласка, що для вас є найважливішим у житті?

- Матеріальний стан, благополуччя

- Відчуття захищеності та впевненості у майбутньому
- Особистий розвиток та стосунки
- Щаслива родина, друзі
- Цікава, улюблена робота та власна самореалізація
- Стан власного здоров'я
- Важко відповісти

3. Хто, на Вашу думку, найбільше впливає на формування ваших цінностей?

- сім'я, батьки, рідні;
- педагоги, тренери;
- друзі;
- релігія;
- власні вподобання, захоплення;
- особистий досвід
- Інше

4. На скільки Ви цікавитися політичними процесами, що відбуваються в Україні?

- Дуже цікавлюсь
- Цілком цікавлюсь
- Не цікавлюсь взагалі
- Важко відповісти

5. Чому вас не цікавить політичне життя країни?(для тих, хто не цікавиться політичними процесами)?

- Низький рівень довіри до політиків
- Відсутність достовірної інформації
- Невіра в те, що мій вибір на щось впливає

- Важко відповісти

6. Чи впливає на Вас війна в Україні?

- Дуже впливає
- Скоріше впливає ніж не впливає
- Не впливає
- Важко відповісти

7. Чи змінились Ваші цінності з початком війни?

- Так, суттєво змінились
- Скоріше змінились, ніж ні
- Не змінились
- Важко відповісти

8. Якою мовою Ви спілкуєтесь у повсякденному житті?

- Українською
- Російською
- Українською та російською
- Інше

9. Чи виявляли Ви бажання виїхати зі свого населеного пункту в зв'язку з війною на території України?

- Так
- Ні
- Важко відповісти

10. Чи маєте Ви бажання емігрувати з України?

- Так, маю найближчим часом
- Ні, планую повернутися в Україну

- Ні, я хочу жити лише в Україні
- Інше

11. Як Ви найчастіше проводите (проводили час) вільний час?

- Дивлюся ТБ, читаю книги, слухаю музику
- Ходжу в кіно/театр, кафе/ресторани
- Відвітую торгово-розважальні центри
- Займаюся спортом
- Зустрічаюся із друзями
- Інше

12. Визначте, як в загальному, Ви оцінюєте стан свого здоров'я (від 1 до 5), де 1- погано, 5 – цілком добре?

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

13. Яка на Вашу думку, найважливіша цінність у житті людини?

(Виберіть, будь ласка, не більш 3-х варіантів відповіді).

- Кар'єра
- Кохання
- Дружба
- Родина
- Матеріальна забезпеченість, багатство
- Особиста свобода й незалежність
- Слава, загальне визнання
- Здоров'я

- Інше

14. Вкажіть, будь ласка, джерела вашого доходу? (Виберіть, будь ласка, не більш 3-х варіантів відповіді).

- Стипендія
- Заробітна плата
- Забезпечують батьки
- Інше

15. Чи задоволені Ви на даний момент власним матеріальним станом?

- Повністю задоволений
- Скоріше задоволений
- Скоріше незадоволений
- Повністю незадоволений
- Важко відповісти

16. Де ви живете на даний момент?

- Винаймаю квартиру (будинок)
- Винаймаю квартиру з друзями
- Винаймаю кімнату
- У батьків
- У гуртожитку
- У мене власна окрема квартира (будинок)
- У родичів
- Свій варіант

17. Ваша стать

- Чоловіча
- Жіноча

18.Ваш вік

- 16 – 18
- 19 – 21
- 22 – 24
- 25 і старше

19.Ваш сімейний стан:

- Одружений (а)
- Не одружений (а)
- Розлучений (а)
- У цивільному шлюбі
- У стосунках
- Важко відповісти

20.Вкажіть, будь ласка, Ваш населений пункт

- Місто
- Селище міського типу
- Село
- Інше

21.Який Ваш рівень освіти на даний момент?

- Середня
- Середня спеціальна
- Незакінчена вища
- Вища

22.Ваш соціальний статус:

- Студент/учень
- Працюючий студент

- Маю постійне місце роботи
- Не навчаюсь та не маю постійного місця роботи
- Не працюю

Дякую Вам за участь в опитуванні!

3.2. Аналіз результатів соціологічного дослідження

З метою виявлення особливого впливу соціальних змін на формування цінностей студентської молоді було проведене соціологічне дослідження.

Для виявлення того, як респонденти розуміють значення цінностей, було задано наступне питання: «Оцініть, наскільки Ви погоджуєтеся з даними твердженнями?». Відповіді респондентів визначено в таблиці 3.1.

Табл. 3.1

Розподіл відповідей респондентів щодо розуміння цінностей життя.

Оцініть наскільки Ви погоджуєтеся з даними твердженнями?	%
Уміти насолоджуватися цінностями життя – значить жити двічі.	56,7
Цінності – це те, що людина вважає важливішим за все.	20,7
Потрібно прагнути не до успіху, а до цінностей, які він дає	16,6
Важко відповісти	6
Разом	100

Таким чином, з отриманих даних можна здійснити наступний висновок: більшість студентської молоді вважають, що коли молода людина вміє насолоджуватися цінностями життя, це означає, що вона живе двічі.

Наступне питання дозволило проаналізувати головні пріоритети для студентської молоді. Респондентам було задано питання: «Вкажіть, будь ласка, що для Вас є найважливішим у житті?». Відповіді респондентів визначено в таблиці 3.2.

Табл. 3.2.

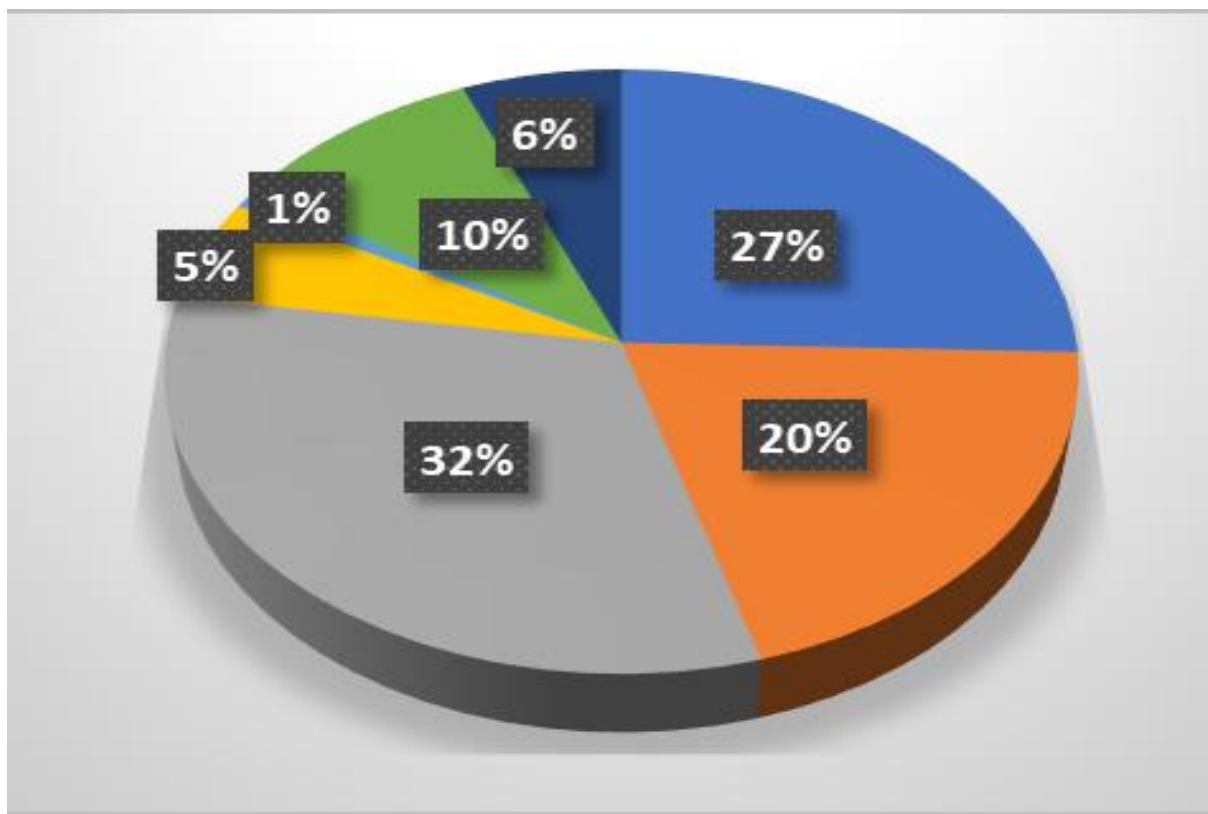
Розподіл відповідей респондентів щодо найважливіших пріоритетів у житті

Вкажіть, будь ласка, що для вас є найважливішим у житті?	%
Матеріальний стан, благополуччя	25,5
Відчуття захищеності та впевненості у майбутньому	6,4
Особистий розвиток та стосунки	20
Щаслива родина, друзі	5,4
Цікава, улюблена робота та власна самореалізація	0,7
Стан власного здоров'я	32
Важко відповісти	10
Разом	100

Отже, можемо зробити висновок, що одними із найважливіших пріоритетів сучасної студентської молоді являється їхній власний стан здоров'я, а саме так зазначило 32% опитаних, на другому місці - це матеріальний стан, благополуччя молодого покоління.

Наступне питання дозволило з'ясувати, хто вплинув на формування певних цінностей респондентів. Було задано наступне питання: «Хто чи що вплинуло на формування ваших цінностей?». Відповіді респондентів представлено в діаграмі (рис 3.1)

32% - батьки та рідні

27% - друзі

20% - педагоги, тренери

10% - власні вподобання

6% - особистий досвід

5% - релігія

1% - свій варіант

Рис 3.1 Розподіл відповідей респондентів щодо впливу на їхні цінності

Отже, згідно даного розподілу, більшість респондентів зазначили, що на їхні цінності найбільший вплив здійснюють батьки та рідні - 32%, вплив друзів становить 27%, 20% становить вплив зі сторони педагогів, тренерів, 10% - власні вподобання респондентів, 6% - їхній власний досвід, та 5% становить вплив релігії.

Наступне питання дозволило з'ясувати, чи цікавляться представники сучасної студентської молоді політичними процесами в Україні. Було задано питання: «На скільки Ви цікавитися політичними процесами, що відбуваються в Україні?» Відповіді респондентів висвітлено в діаграмі рис 3.2

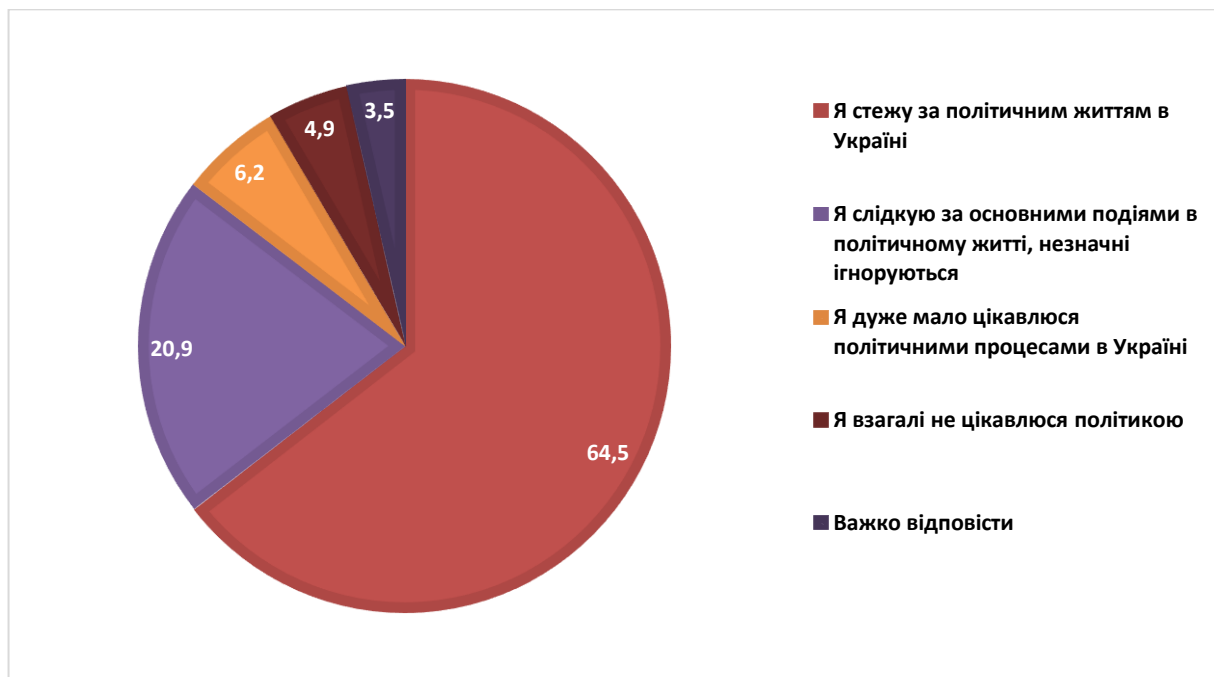

Рис 3.2 Розподіл відповідей респондентів щодо зацікавлення політичними процесами в Україні

Виходячи з отриманих даних, варто зробити висновок, що досить велика кількість сучасних студентів слідкують за політичними процесами в Україні, а саме - 64,5%.

20,9% зазначають, що слідкують лише за основними подіями в Україні. Варіант «незначною мірою цікавлюсь політичним життям України» обрало лише 6,2% студентів. А 4,9% взагалі не слідкують та не цікавляться політикою в Україні.

Далі, для визначення того чи має впливовий характер російсько-українська війна на студентську молодь, було задано питання: « Чи впливає

на Вас війна в Україні?». Відповіді респондентів представлено у вигляді таблиці 3.3

Табл. 3.3

Розподіл відповідей респондентів щодо впливу війни на студентську
МОЛОДЬ

Чи впливає на Вас війна в Україні?	%
Дуже впливає	44
Скоріш впливає, ніж не впливає	29,3
Не впливає	14
Важко відповісти	12,7
Разом	100

Отже, можна помітити, що більшість респондентів виявляться залежними від війни в Україні, а конкретніше – 44% , на яких війна дуже сильно впливає. На 29,3% респондентів війна скоріше впливає ніж не впливає. Лише 14% обрали варіант «війна не впливає взагалі».

Наступне запитання дало змогу проаналізувати, чи здійснює вплив війна на цінності, пріоритети у респондентів, і чи взагалі вони змінилися. Було задано запитання: « Чи змінилися Ваші цінності з початком війни?». Відповіді респондентів представлені у вигляді Рис 3.3.

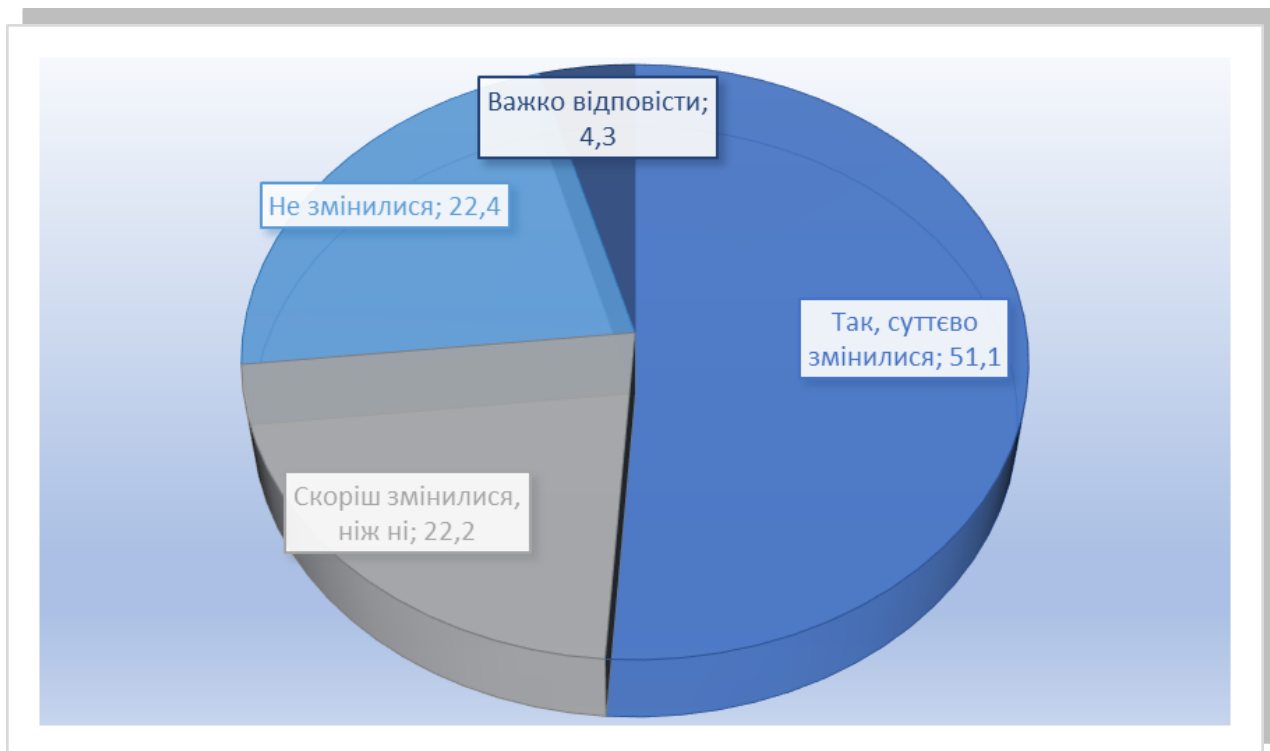

Рис 3.3. Розподіл відповідей респондентів щодо того, чи впливає російсько-українська війна на зміну цінностей життя

Отже, для 51,1% респондентів цінності з початком війни суттєво змінилися, для 22,2% ці цінності скоріше за все змінилися, ніж ні. Близько 22,4% студентів зазначило, що їхні цінності взагалі не змінилися з початком війни.

Далі, для з'ясування мовного питання серед сучасної студентської молоді було задано питання: «Якою мовою Ви спілкуєтеся у повсякденному житті?». Відповіді респондентів представлені у таблиці 3.4.

Табл. 3.4.

Розподіл відповідей респондентів щодо питання мовного характеру

Якою мовою Ви спілкуєтеся у повсякденному житті?	%
Українською	80,7
Російською	17,3

Важко відповісти	2
Разом	100

Виходячи з отриманих даним, можна зазначити, що значна частина респондентів у повсякденному житті спілкується українською мовою, таких 80,7%. 17% опитаних розмовляє російською мовою у повсякденному житті.

Наступне питання дозволило визначити бажання молодого покоління про виїзд із їх населеного пункту. Було задано питання: «Чи виявляли Ви бажання виїхати зі свого населеного пункту?». Проаналізувавши отримані дані, можна зробити висновок, про те, що бажання виїхати із свого місця проживання у респондентів становило 44%. Втім, 44,7% не виявили такого бажання.

Для з'ясування того, чи хотіли б респонденти емігрувати з України, було задано питання : « Чи хотіли б Ви емігрувати з України?». Відповіді респондентів висвітлені на Рис 3.4.

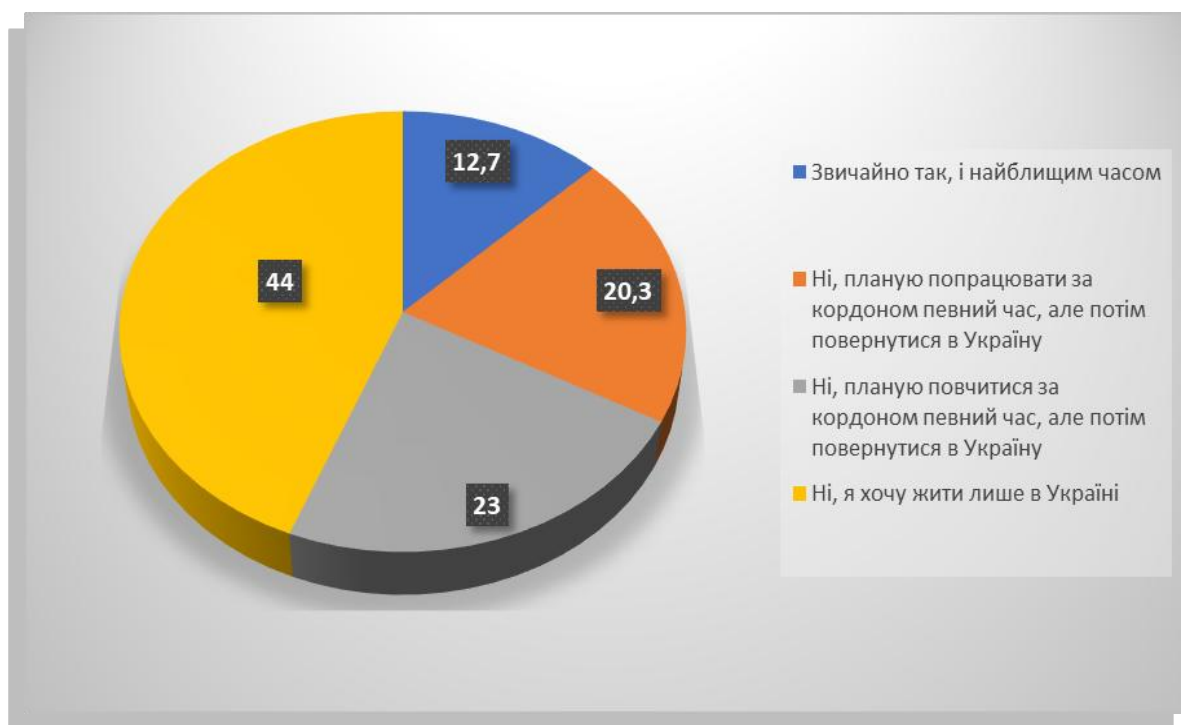

Рис3.4. Розподіл відповідей респондентів про бажання емігрувати з України

Отже, з отриманих даних, варто зазначити, що значна частина студентської молоді мають бажання залишитися в Україні та не емігрувати з неї, а саме 44%. 20,3% респондентів виявили бажання поїхати за кордон на заробітки, 20% також планують поїхати виключно навчатися, і потім повернутися в Україну. А 12,7% опитаних хочуть емігрувати з України найближчим часом.

Наступне питання дозволило визначити, як сучасна студентська молодь проводить свій вільний час, що вони обирають для себе. Було задано питання: «Як Ви найчастіше проводите (проводили час) вільний час?». Відповіді респондентів представлені у вигляді Рис 3.5.

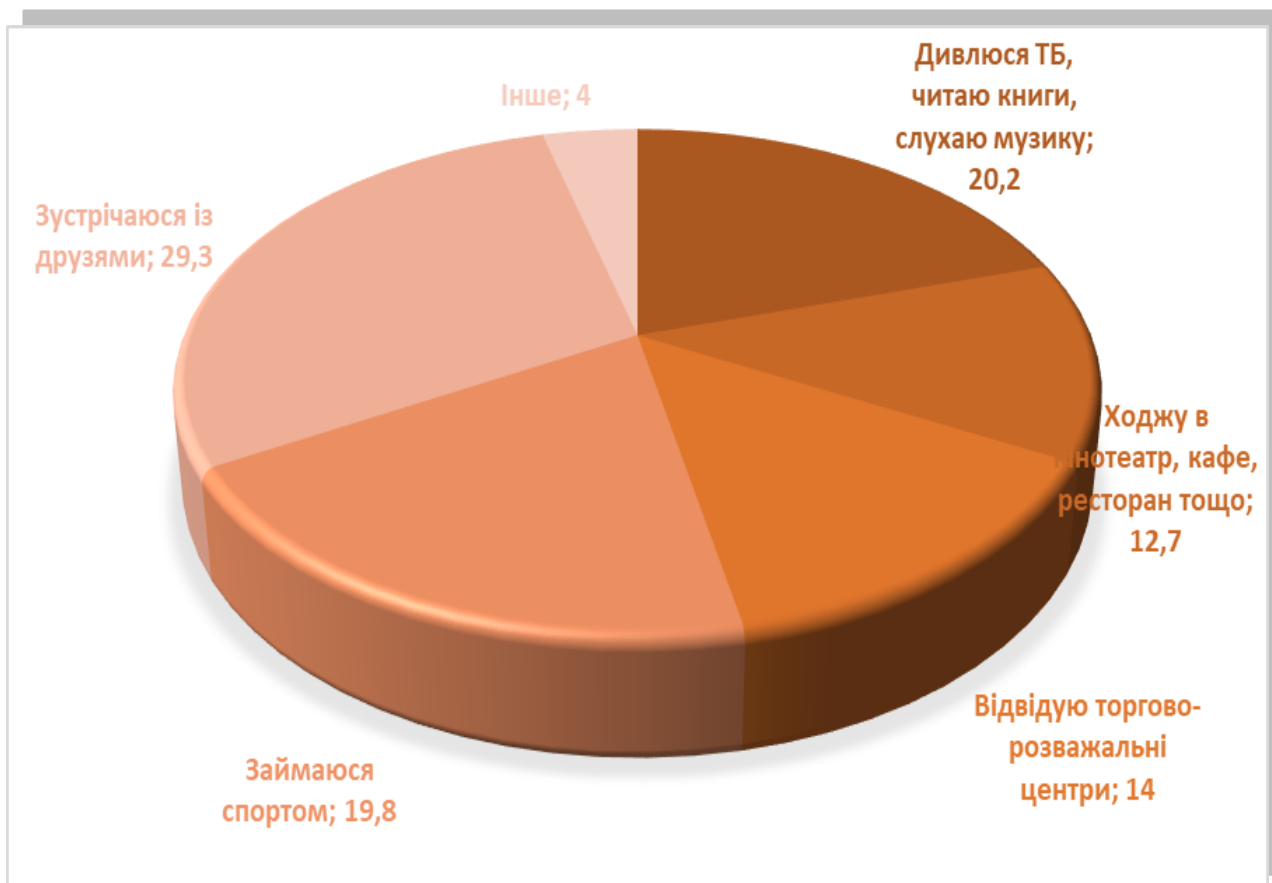

Рис 3.5. Розподіл відповідей респондентів щодо способу проведення вільного часу

Отже, з отриманих даних варто зробити висновок, що більшість студентської молоді у свій вільний час зустрічаються із друзями –29,3%, 20,2% респондентів у вільний час переглядають телебачення або проводять

час в Інтернеті, читають книги, слухають музику, 19,8 % опитаних студентів займаються спортом, 12,7% - відвідують кінотеатри, кафе тощо. 14% студентів відвідують різноманітні торговельно-розважальні центри.

Було задано питання: « Визначте як в загальному, Ви оцінюєте стан свого здоров'я(від 1 до 5), де 1 –дуже погано, а 5 – цілком добре?». Найбільше респондентів відсначили свій стан здоров'я як «цілком добре», а саме - 46,7%, 30% опитаних респондентів-представників студентської молоді стверджують про свій стан здоров'я «скоріше добре, ніж погано».

10% респондентів вважаються, що у них зі здоров'ям все добре, але може бути і краще. До того ж, ще 10% опитаних оцінюють своє здоров'я, як погане. А 3,3% вважають, що із їх здоров'ям все дуже погано.

Наступне запитання дозволить визначити найважливішу цінність у житті людини. Було задано питання: « Яка на Вашу думку найважливіша цінність у житті людини?». Відповіді респондентів висвітлені на Рис 3.6.

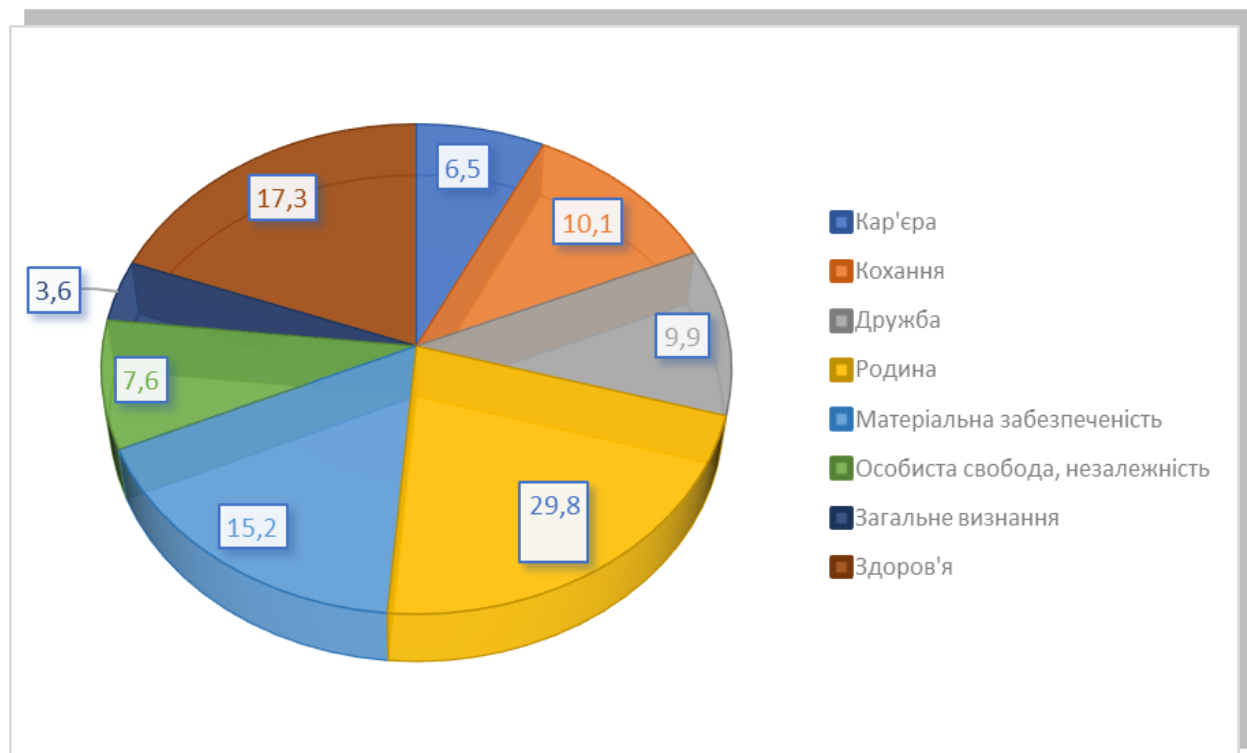

Рис 3.6. Розподіл відповідей респондентів щодо найважливішої цінності у житті людини

Отже, варто визначити, що найбільше студентів вважають, що найголовнішою цінністю у житті являється сім'я, а конкретніше – 29,8%. На другому місці у опитаних респондентів стоїть стан їхнього здоров'я, а саме – 17,3%, далі 15,2% становлять цінність матеріального стану, забезпеченість. 10,1% респондентів вважають також однією із головних цінностей життя – кохання.

Наступне питання дозволить проаналізувати джерела доходу у респондентів. Було задано питання: «Вкажіть, будь ласка, джерела вашого доходу?» Відповіді будуть висвітлені у форматі діаграми рис 3.7.

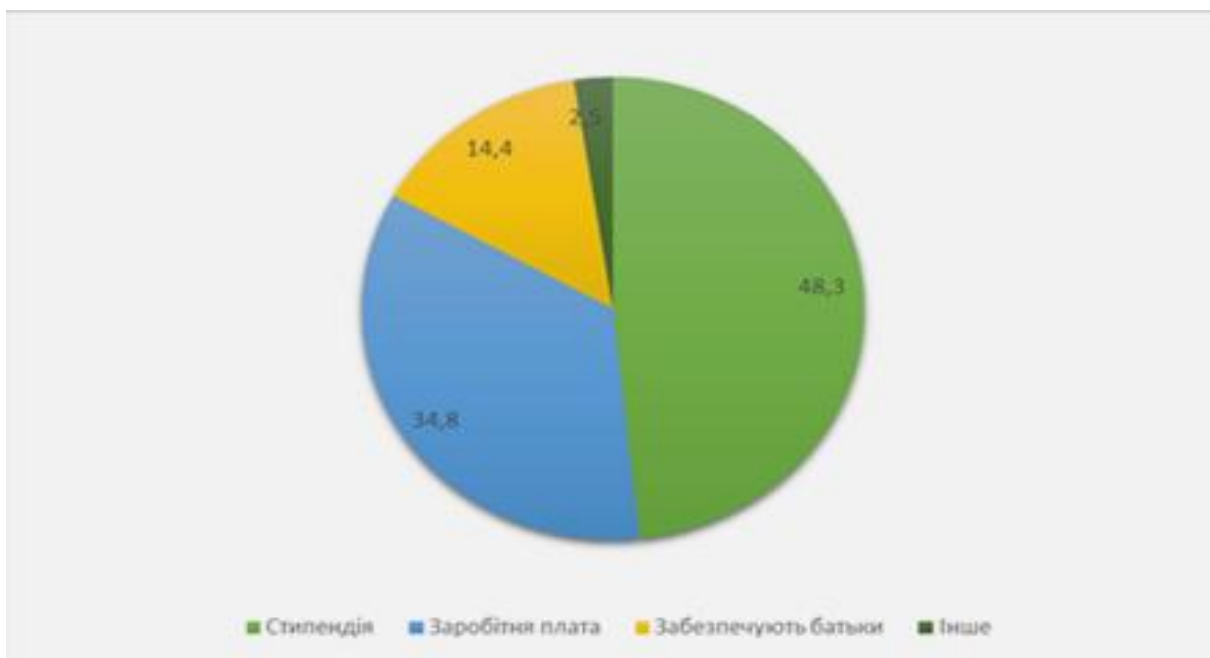

Рис 3.7. Розподіл відповідей респондентів щодо джерел їхнього доходу

Можемо зробити висновок, що основним джерелом доходу для опитаних респондентів являється стипендія, а конкретніше – 48,3%. 34,8% студентів зазначило, що джерелом доходу для них являється заробітня плата. Частка студентів, яких забезпечують батьки становить 14,4%.

Для аналізу моменту щодо задоволення матеріальним забезпеченням, було задано наступне питання: « Чи задоволені Ви на даний момент власним матеріальним станом?». Відповіді представлені на Рис 3.8.

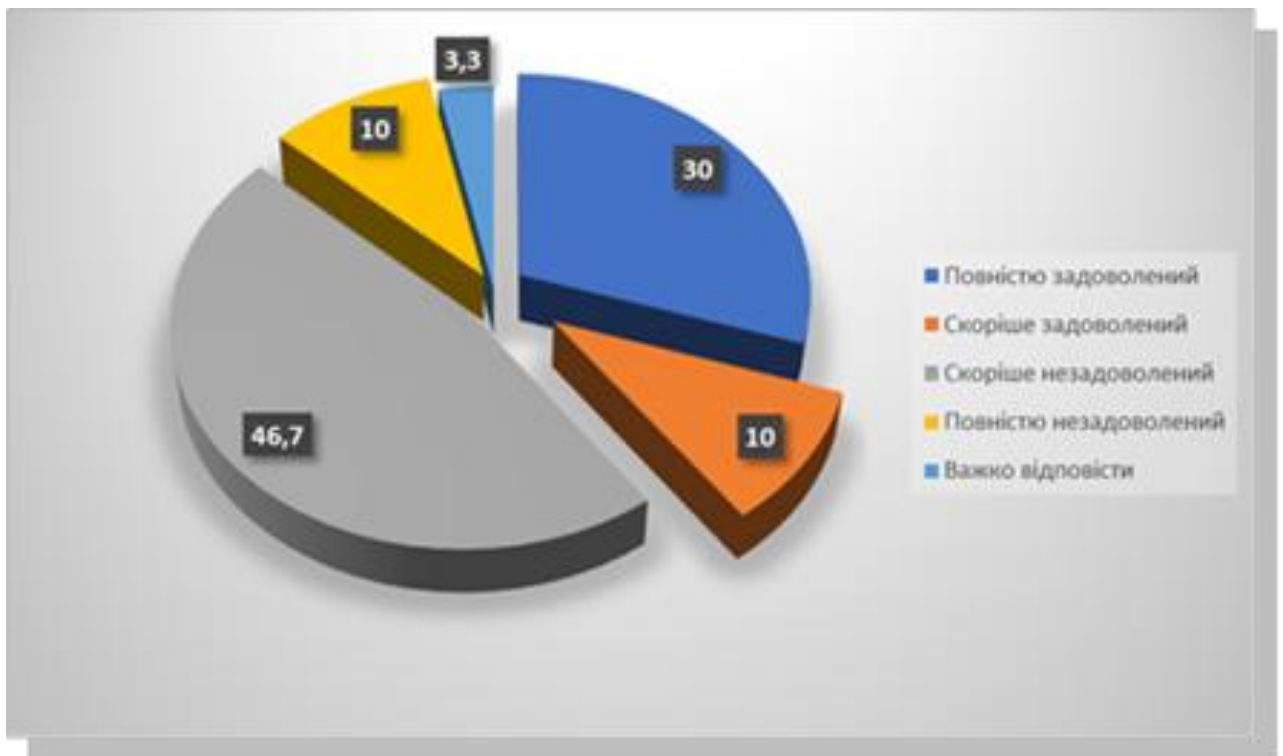

Рис 3.8 Розподіл відповідей респондентів щодо задоволення їхнього матеріального стану

З отриманих даних варто зробити висновок про те, що велика кількість опитаних респондентів скоріше незадоволені своїм матеріальним станом, а саме – 46,7%. 30% студентів вважає, що їхній матеріальний стан повністю задовольняє їхні потреби. 10% «скоріше задоволені» своїм матеріальним станом. Ще 10% респондентів – «повністю незадоволені».

Наступне питання дозволяє визначити, де мешкає опитана студентська молодь. Для цього було задано питання: « Де Ви живете на даний момент?». Відповіді висвітлені на рис 3.9.

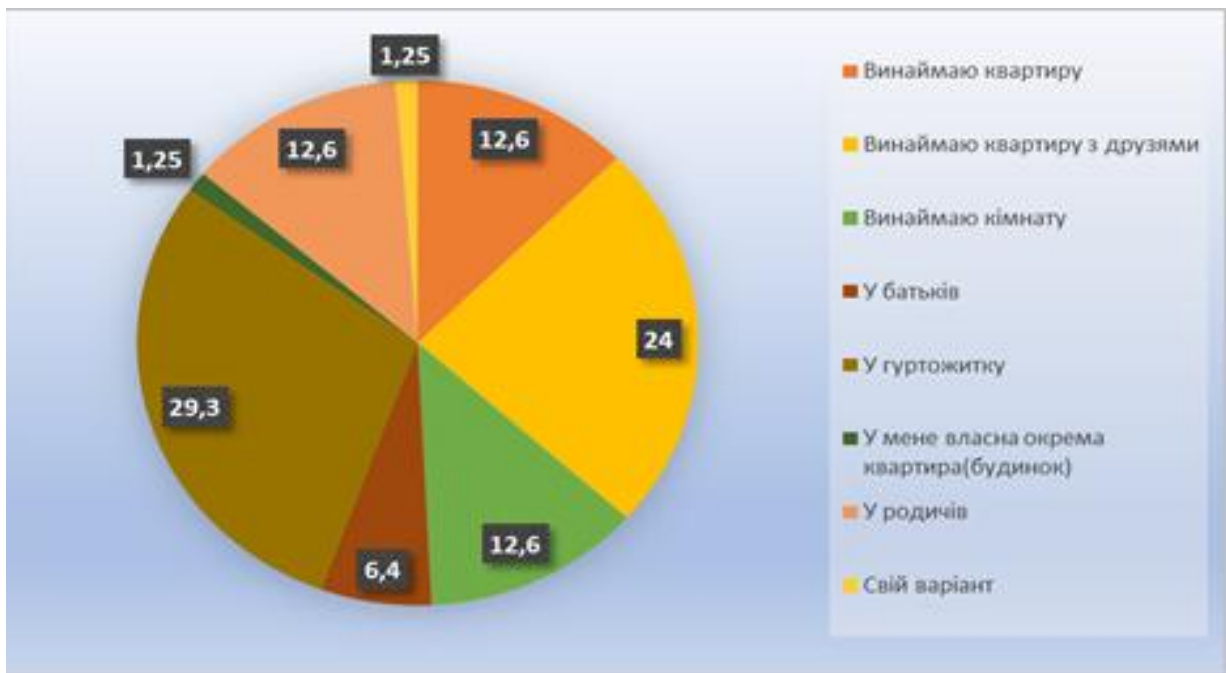

Рис3.9. Розподіл відповідей респондентів щодо місця проживання

Отже, можемо проаналізувати, що більшість респондентів проживають у гуртожитку, а конкретніше – 29,3%, 24% молоді винаймають квартиру разом із своїми друзями. 12,6% опитаних самостійно винаймають лише кімнату для проживання, наступних 12,6% респондентів окремо винаймають квартиру, також 12,6% проживають у своїх родичів. 6,4% проживають разом із батьками, а 1,25% для проживання мають власну окрему квартиру (будинок).

Наступне питання дозволить визначити стать респондентів. Для цього було сформульоване питання: «Ваша стать?». Відповіді респондентів будуть висвітлені у форматі таблиці 3.5.

Розподіл відповідей респондентів щодо їхньої статі Таб. 3.5

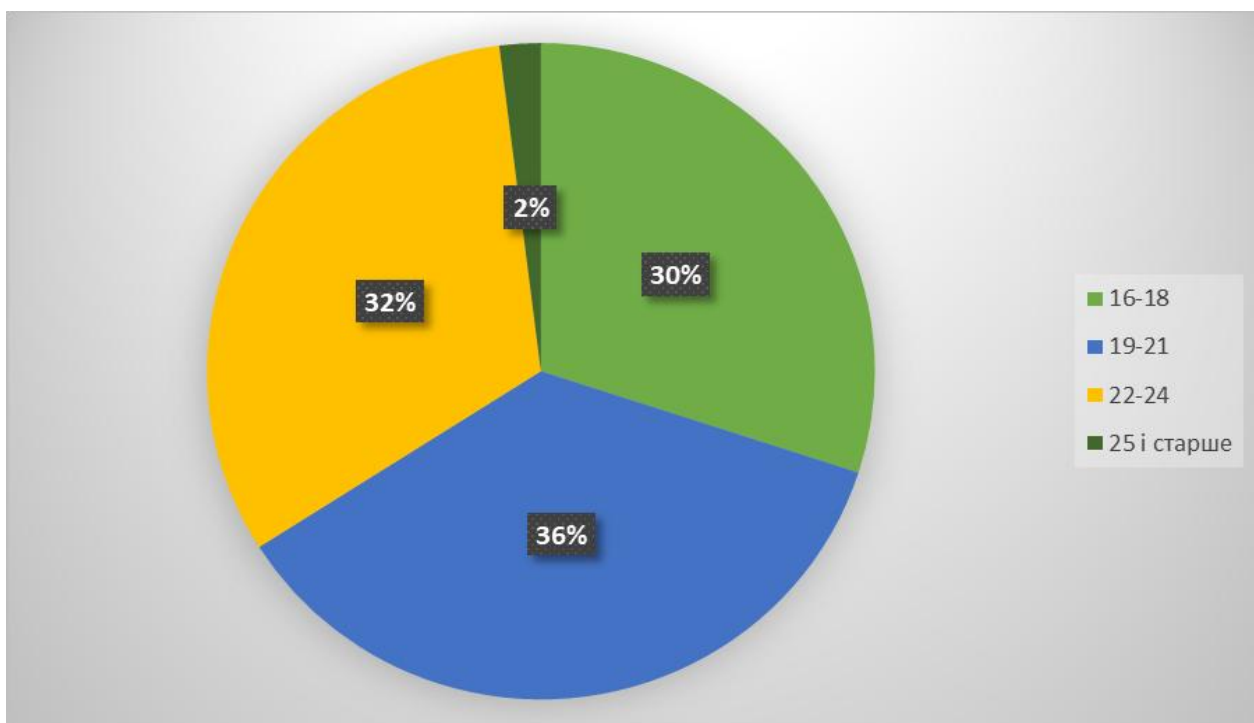
Ваша стать?	%
Чоловік	48
Жінка	52

Разом	100
-------	-----

Отже, виходячи з отриманих даних, можна говорити про те, що у даному дослідженні взяло участь 52% жінок та 48% чоловіків.

Наступне питання дозволить визначити вік опитаних респондентів. Для цього було задано питання? « Ваш вік?». Відповіді респондентів висвітлені на рис 3.10.

Рис 3.10 Розподі відповідей респондентів щодо їхнього віку

З отриманих даних можемо зробити висновок, що респондентів віком 16 – 18 років - 30%, близько 36% - віком 19-21 років , 32% опитаних студентів віком 22-24 роки і 2% респондентів, яким по 25 і більше. Отже, більшість опитаної молоді були віком 19 – 21.

Для визначення сімейного стану респондента було задане питання: «Ваш сімейний стан?». Відповіді респондентів висвітлені у таблиці 3.6

Розподіл відповідей респондентів щодо їх сімейного стану

Ваш сімейний стан?	%
Одружений(а)	19,8
Не одружений (а)	20,2
Розлучений(а)	4
У цивільному шлюбі	14
У стосунках	29,3
Важко відповісти	12,7
Разом	100

З отриманих даних можемо зробити висновок, що більшість опитаних студентів перебувають у стосунках, а саме – 29,3%.

20,2% мають статус не одруженого, 14% перебувають у цивільному шлюбі, 4% респондентів - розлучені, а 19,8% опитаної молоді одружені.

Що стосується рівня освіти студентської молоді, то було задано питання: «Який Ваш рівень освіти на даний момент?». Відповіді висвітлені на рис 3.11.

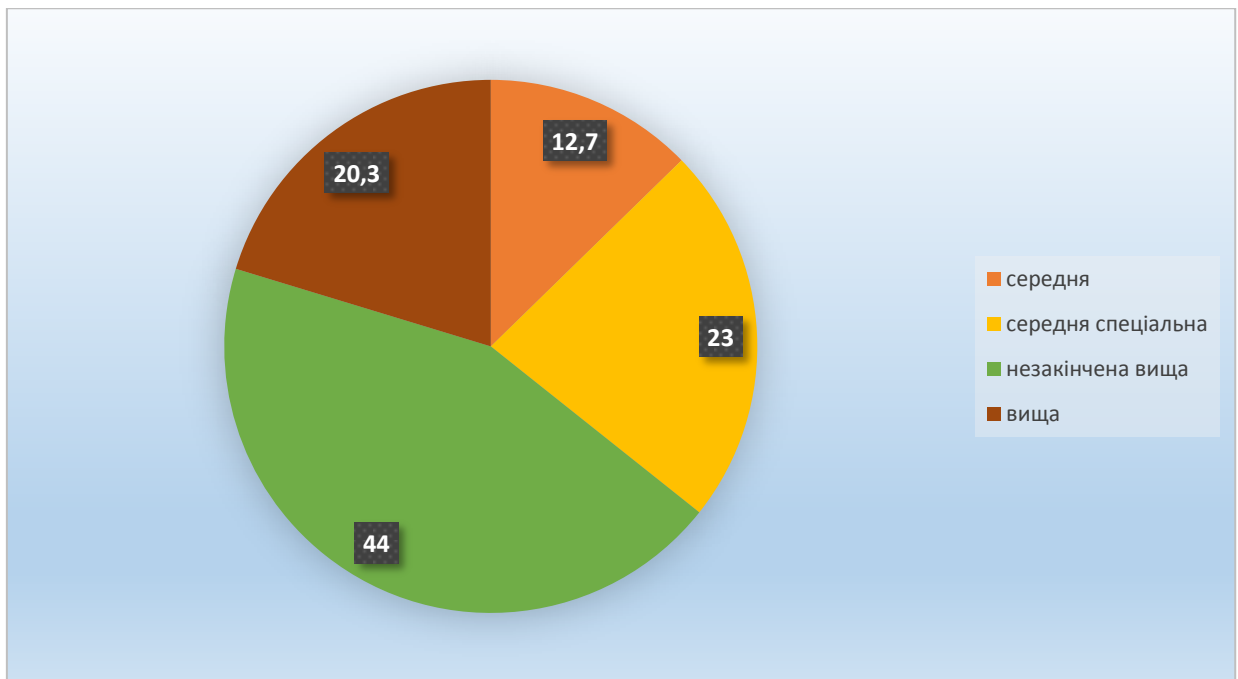

Рис 3.11 Розподіл відповідей респондентів щодо їх рівня освіти

З отриманих даних можемо зробити висновок про те, 44% опитаних зазначило, що мають незакінчену вищу освіту, 23% опитаних студентів із середньою спеціальною освітою, 20,3% - це молодь із вищою освітою, а 12,7% мають середню спеціальну освіту.

На рахунок соціального статусу респондентів, було задано питання: «Ваш соціальний статус?». Варто зазначити, що більша частина опитаних являються студентами/учнями, а саме – 46,7%, 10% - мають статус працюючого студента, 30% респондентів мають постійне місце роботи, 3,3% опитаних, ті які не навчаються та не мають місця роботи, та 10% відповіді, що не мають місця роботи, не працюють взагалі.

Висновок до розділу 3

У підсумку, варто зазначити, що у рамках проведеного соціологічного дослідження дипломної роботи підтвердилися наступні гіпотези:

- Одними з головних пріоритетів в житті студентів є стан власного здоров'я та матеріальний стан.

- Більша частина молоді розмовляє українською мовою.

- З початком війни цінності молодого покоління значно змінилися (молодь стала більш патріотичнішою, почала проявляти активну громадську позицію тощо).

- Велика кількість молоді цікавиться політичним життям України.

Гіпотези, які не підтвердились:

- Більшість молодого покоління виявили бажання виїхати із свого населеного пункту.

Під час написання даного соціологічного дослідження було:

1. Проаналізовано ставлення молодого покоління до їхньої зміни цінностей та пріоритетів під час російсько-української війни. На основі аналізу соціологічного дослідження можемо стверджувати, що з початком війни на території України цінності молодого покоління, а саме студентів, значно змінилися. До того ж, коли суспільство об'єднується заради спільної мети, допомагають один одному, то ця єдність дарує кожному відчуття спокою, а коли люди роблять щось корисне, то це відчуття угамовує внутрішню тривогу та страх. Це і є один із аспектів, в чому полягає певний вплив війни на цінності.

2. З'ясували основні пріоритети, цінності української студентської молоді. За даними дослідження, основними пріоритетами респондентів стали здоров'я та їхнє матеріальне забезпечення, матеріальний стан. Дослідження різних ціннісних аспектів молоді дозволяють проаналізувати їх адаптацію до новітніх соціальних умов та утворити певний фундамент для суспільства у майбутньому.

3. Визначили зацікавленість української студентської молоді політичним життям в Україні. У кінцевому підсумку, виходячи з отриманих даних можемо стверджувати, що значна частина респондентів слідкує та цікавиться політикою в Україні, а конкретніше саме – 64,5%. Це досить

важливо, аби показик був високого рівня, адже саме підростаючому поколінню у майбутньому необхідно продовжувати, модернізувати суспільство, використовуючи креативні пропозиції, ідеї, думки тощо. І влада повина бути зацікавленою у розвитку молодого покоління для того, щоб мотивувати молодь на спільну працю задля розвитку суспільства в цілому.

ВИСНОВКИ

У ході дипломної роботи було здійснено аналіз студентської молоді в умовах глобалізації: проаналізовані та вивчені соціологічні підходи щодо аналізу молоді; виявлені проблеми молоді в період економічних викликів; розкрито сутність впливу глобалізації на соціалізацію молоді; проведено соціологічне дослідження за темою: «Вплив соціальних змін на цінності сучасної студентської молоді»; здійснений аналіз соціологічного дослідження; зроблені висновки щодо соціологічного дослідження.

Для реалізації вище вказаної мети передбачено вирішення певних завдань:

1. Здійснено теоретичний аналіз молоді та студентської молоді.

Були розглянуті основні теоретичні вивчення аналізу молоді та студентської молоді, де висвітлювалося, що молодь являється певною віковою групою, яка протягом певного часу посідає досить значні позиції в різних сферах всього суспільства. Щодо студентства, то варто зазначити, що це – досить мобільна група соціального характеру, певна частина суспільства, яка являється його майбутнім, та майбутнім всієї нації. Досить однозначного та цілком сформованого визначення щодо студентської молоді не існує. Кожен вчений по-своєму та по-особливому формулює свої погляди щодо молодого покоління.

2. Проаналізовано теоретичні підходи до аналізу молоді в соціології.

На основі вивчення різних наукових джерел було проаналізовано та розкрито основні теоретичні підходи щодо аналізу молоді в соціології. У якості основних концепцій у дипломній роботі були висвітлені такі соціологічні підходи, які доцільно визначають сутність предстаників молодого покоління а саме: соціально-психологічний, стратифікаційний, субкультурний або ще його називають соціокультурний. Також деякі вчені наполягають на визначені ще одного не менш важливого інтеграційного підходу.

У кожному із цих підходів розкривається один досить важливий фактор щодо соціальної взаємодії між суспільством та молодим поколінням. У цілковитій сукупності дані підходи здійснюють значний вплив на формування молоді як повноцінної соціальної групи. До того ж, крім головних підходів, деякі вчені виділяють інші менш популяризовані, а конкретніше: відтворюваний, ризикологічний, тезаурусний підходи. Така велика кількість теоретичних підходів щодо визначення сутності молодого покоління свідчить про досить динамічний та активний розвиток молодого покоління у соціологічному аспекті.

3. Розкрито вплив змін суспільного характеру на студентську молодь.

Варто підсумувати, що в умовах економічних викликів та трансформацій, ідеологічної, культурної, освітньої кризи представники молодого покоління стають все більш позбавлені різних якостей, формуванні життєвих планів тощо. Тому що саме молоде покоління являється головним учасником економічних процесів, соціальної мобільності. З одного боку, у соціально-економічних процесах молодь являється найвразливішою частиною суспільства, а з іншого - тільки молоде покоління може подолати різні трансформації економічного характеру, ідеологічних та психологічних стереотипів, створити ідеальне майбутнє для суспільства.

Отже, молодь являється одним із головних ресурсів країни.

4. Виявлено характер впливу глобалізаційних процесів на соціалізацію студентів.

Проаналізувавши різні наукові джерела, було визначено вплив різних глобалізаційних умов на соціалізацію молодого покоління. Отже, підсумовуючи, варто зазначити, що глобалізаційні процеси здійснюють значний вплив на соціалізацію молоді. Безупинний процес, який взагалі не обмежений жодними аспектами та етапом становлення, формується протягом всього життя – ось одна із головних особливостей соціалізації.

Процес соціалізації полягає в розумінні соціальних норм, до того ж соціалізація інтерпретує внутрішні поведінкові регулятори. Активно випереджальний характер - основа для соціалізації, саме він спрямований на майбутні зміни, які можуть відбутися.

Як свідчать результати соціологічних досліджень, за 30 років незалежності українське суспільство значно змінилося. Відбулися помітні зміни в ідентичності громадян України, передусім, це стосується її громадянського та соціокультурного вимірів. Відходять у минуле стереотипи, успадковані від радянської доби. Масштаб і багатомірність суспільних трансформацій не могли не позначитись на ціннісних орієнтаціях громадян. Молоді люди здолали «шок» від реформ і не лише сприйняли європейські демократичні цінності, але й довели здатність їх захищати в буквальному сенсі.

Першу позицію в ієрархії життєвих цінностей незмінно посідає сім'я. Другу позицію поділили чесність і порядність, а також матеріальна забезпеченість (по 97%), на третій позиції виявилось взаєморозуміння з іншими людьми (96%), на четвертій — друзі і знайомі (92%). Приблизно така ж послідовність зберігається, якщо вирізнити лише одну міру важливості — «дуже важливо»: тоді до чотирьох названих цінностей долучиться робота (60%) і щире кохання (58%). Рівень важливості життєвих цінностей відчутно залежить від віку респондентів. Виняток становлять лише вже згадані вище сім'я, чесність і порядність, взаєморозуміння з іншими людьми, а також матеріальна забезпеченість — ці цінності відзначалися практично однаково часто в усіх вікових групах. Що стосується решти позицій, то представники молодшої групи частіше відзначали, зокрема успіх у суспільстві (83%); лідерство (75%); власний бізнес (69%); громадську активність (54%).

Отже, у повсякденному житті на перші місця українці ставлять цінності, пов'язані із забезпеченням не лише первинних потреб матеріального і психологічного комфорту, але й потреби вищого порядку —

чесність і порядність, а також взаєморозуміння з іншими людьми. Тут можна простежити певний вихід індивіда з найближчого кола (сім'я, друзі і знайомі) на ширший соціальний простір і взаємодію з анонімними Іншими. Для молодших респондентів важливою є також орієнтація на власну справу, успіх, лідерство, громадську активність. Уявлення про життєві цінності респондентів дають також їх відповіді на питання про особистісні якості, які слід виховувати в дітях для того, щоб вони досягли успіху в житті. Упродовж усього періоду моніторингу першу позицію в переліку зазначених якостей незмінно посідає працелюбність (у 2021р. її відзначили 78% респондентів). Другу позицію респонденти віддали почуттю відповідальності (68%), третю — терпимості та повазі до інших (59%).

5. Розроблено анкету та проведено соціологічне дослідження на рахунок впливу соціальних змін на цінності сучасної української студентської молоді. Вибірка дослідження склала 430 людей, відібраних на основі невипадкової вибірки.

Одним із головних завдань дослідження було проаналізувати ставлення молодих людей до зміни цінностей з початком російсько-української війни. У ході дослідження було визначено, що 51,1% значно помітили вплив війни, у результаті чого значно зміни цінності та пріоритети у житті. 22,2% на момент дослідження відповіли, що «скоріше змінилися цінності, ніж ні, з початком війни». 22,4% зазначити, що їхні цінності взагалі ніякого відношення до війни не мають, тобто нічого не змінилося.

Наступним завданням даного дослідження було з'ясувати найважливіші пріоритети в житті української молоді. За отриманими даними, можемо зробити висновок про те, що для більшості респондентів найважливішим у житті є здоров'я, а саме – 32%, матеріальне забезпечення – 25,5%. 20% молоді обрали особистий розвиток та стосунки, 6,4% респондентів віддали перевагу відчуттю захищеності та впевненості у майбутньому.

Варто проаналізувати, що більша частина молоді в Україні слідкує за політичними процесами, які відбуваються в Україні, а конкретніше – 64,5%. 20,9% респондентів стверджують, що вони слідкують лише за основними подіями, які відбуваються в Україні, а також проявляють почуття патріотизму, занепокоєння за майбутнє своєї країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янова Н. Сучасне студентство у контексті формування національної еліти України // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Українознавство». Вип. 14. К.: ВПЦ «Київський університет», 2010. – С. 30–32.
2. Авер'янова Г. М. Особливості соціалізації молоді в умовах трансформації суспільства. /Авер'янова Г. М., Дембицька Н. М., Москаленко В. В. – Київ : «ППП», 2005. – 307 с.
3. Бакіров В. С., Ручка А. О. Соціологія цінностей сьогодні. Проблеми розвитку соціологічної теорії: матеріали ІХ Всеукр. наук.-практ. конф. «Проблеми розвитку соціологічної теорії: концептуалізація ціннісних змін у сучасному суспільстві». (2 лист. 2012 р.). КНУ ім. Т. Шевченка. 2013. – С.5–17.
4. Балакірева О. М. Молодь України у соціологічному аспекті. / О. Балакірева, О. Яременко – К. : УІСД, 2001. – 280 с.
5. Балакірева О. Трансформація ціннісних орієнтацій в українському суспільстві - www.politik.org.ua.
6. Балакірева, О. М., Т. В. Бондар. Молодь України: надбання, пріоритети, спосіб життя. Український соціум - 2010. – С.54-63.
7. Берегова Г. Д. Концептуально-методичний підхід до формування світогляду молоді. Практ. філософія. 2012. – № 3. – С. 61-65.
8. Білоус І. М. Особливості політичної соціалізації молоді. Наук. студ. із соц. та політ. психології: зб. ст.–К.: Міленіум, 2008. – С. 87-97.
9. Бондаренко О.Ф. Характер особливостей сучасної студентської молоді. // Практична психологія та соціологія . – 2003 - №4. – С. 8-12.
10. Бородін Є., Тарасенко Т. Розвиток студентського самоврядування як напрям державної підтримки молоді в Україні. Держава та регіони. 2015. № 3. – С. 23

11. Буяк Б. Особлива соціальна та демографічна група представників молодого покоління в умовах та громадянського суспільства. Наукові записи. 2018 – С.198–209.
12. Вебер М. Основные социологические понятия //Западно-европейская социология XIX-начала XX веков. - М., 1996. – С. 455-491.
13. Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму. К., 1994.- 304 с.
14. Гіденс Е. Соціологія. – К.: Основи, 1999. – С. 43-75.
15. Гидденс Э. Ускользящий мир: как глобализация меняет нашу жизнь.- «Питер», 2004. – 120 с.
16. Головатий Н. Ф. Соціологія молоді. – К.: МАУП, 2006. – 276 с.
17. Головаха Є. І. Модернізація й зміна системи цінностей в українському суспільстві. Економіка і прогнозування. 2013. № 1. - С. 130–131.
18. Головаха Є. І. Ціннісні засади і бар'єри модернізації в Україні. Ціннісна складова модернізаційних процесів у сучасному соціумі України: кол. монограф. / за ред. О. М. Балакіревої, О. П. Шестаковського. К.: НАН України, ДУ «Ін-т економіки та прогнозування НАН України». 2014. - С. 83–97.
19. Денисов С. Ф. Мораль як основа виховання молоді.Соціологія. 2011. № 4. – С. 201-205.
20. Дябел Л. І. Особливості формування соціокультурних цінностей студентської молоді в процесі їх соціалізації. Науковий часопис НПУ імені МП Драгоманова. – №18. – 2014. – С. 46-51.
21. Дюркгейм Э. Ценностные и «реальные» суждения. Соц. исследования. 1991. № 2. – С. 106–114
22. Елишев С.О. Молодежь как объект социализации и манипуляций. Проблемы социального развития молодежи в условиях риска // Социологические исследования. – 2015. – № 4.

23. Золотарьова Ю. І. Вплив глобалізаційних процесів на соціалізацію молоді. Вісник Харківської державної академії культури. № 38. – 2012. – С.189-195.
24. Зубок Ю.А. Социология молодежи. Энциклопедический словарь / Отв. ред. М.: Академия, 2008. – 608 с.
25. Ильинский, И. М. Вызовы XXI века // Молодежь перед лицом глобальных вызовов на рубеже веков: Москва, – М. : Социум, 2001. – С. 16-26.
26. Караев А. М. : Мир молодых людей : культура и современные коммуникации/ А. М. Караев – 2007. – 420 с.
27. Ковалева А. И., Социология молодежи: Теоретические вопросы / А. И. Ковалева, В. А. Луков – М.: Социум, 1999. – 230 с.
28. Лукашевич М.П. Особенности социализации молодежи в современных условиях. Теория и практика управления социальными системами: философия, психология, педагогика, соціологія. № 4. – 2009. – С. 34-36.
29. Манько Ю. В. Социология молодёжи / Ю. В. Манько, К. М. Оганян. – СПб.: Петрополис, 2008. –290 с.
30. Мотречко В. В. Молодежь как субъект государственных процессов: теоретические основы. Актуальные проблемы государственного управления. № 2. – 2014. – С. 309-315.
31. Оксамитна С. Молодь України: від освіти до праці. – 2010. – 480 с.
32. Паніна Н.В. Технологія соціологічного дослідження. – К.: Ін-т соціології НАН України, Вища школа соціології при ін.-ті соціології НАН України 2007. – С. 232.
33. Парсонс, Т. Система современных обществ / Т. Парсонс. – М. : Аспект Пресс, 1998. – 266 с.

34. Підлісний М.М, Формування цінностей та надбань студентської молоді// Вісник Дніпропетр. Ін-ту. Філософія. Соціологія. Політологія – Дніпр, 2007. – С.48.
35. Підлісний М.М. Процеси виховання представників студентської молоді спеціалізованими засобами соціології / М. М. Підлісний // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. - 2015. - № 4. – С. 125-130
36. Плакіда Р. Можливості місцевих молодіжних організацій у вирішенні проблем молоді. Політичний менеджмент. 2008.- № 6. – С. 114–121.
37. Прохоренко Т. Г. Соціалізація молоді в інформаційному суспільстві: особливості та ризики. Вісник Національного університету Юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Серія: Політологія. № 2. – 2016.
38. Рассказова О. Особенности социализации студенческой молодежи на современном этапе развития общества. – // Социальная педагогика: теория и практика. – 2005. - №2. – С. 23.
39. Руткевич М.Н. Социология образования и молодежи: М., 2002 – 230 с.
40. Савченко С. В. Соціалізація студентської молоді за умов регіонального освітнього простору: монографія/ Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка. Луганськ: Альма Матер, 2003. – 406 с.
41. Скориніна-Погребна О. В. Студентська молодь як потенційна економічна еліта суспільства. Український соціум: науковий журнал. - №1. - 2010. – С.34.
42. Смелзер Н. Проблеми соціології. Георг-Зіммелівські лекції. Львів: Кальварія, 2003. – 128 с.
43. Смелзер Н. Социология. М.: Аспект, 2002. – 412 с .

44. Сорокіна Л.М. Соціологія молоді. Навчальний посібник Дніпродзержинськ: 2011 – 355 с.
45. Троїцька Т. Антропологічні засади соціалізації студентської молоді в полікультурному суспільстві: проблеми, колізії, рецепції Мелітополь: ТОВ «Видавничий будинок ММД», 2008. – 196 с.
46. Тупікова С. В. Проблеми студентської молоді у фокусі наукового дискурсу глобалізації. Грані. №6. – 2015.
47. Україна: 30 років на європейському шляху / Ю.Якименко [та ін.]; Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, - К.: Заповіт, 2021 – 392 с.
48. Чупров В. І. Соціальний розвиток молодого покоління. Соціологія молоді. - 2011. – С. 51.
49. Шапошникова И. В. Трудовая и профессиональная социализация молодежи как элемент культурного капитала. Актуальные проблемы философии и социологии – Актуальные проблемы философии и социологии, № 4. - 2015. – С. 161-165.
50. Шарапов Н.П. Вплив зовнішніх чинників на студентство як соціокультурну спільність. Наука та суспільство: проблеми сучасних досліджень., 2011. – 348 с
51. Шеллерт В.В. Молодь: концептуалізація поняття. Молодь за умов соціально-економічних реформ, 1995. – 290 с.
52. Штомпка П. Соціологія соціальних змін / пер. с англ., под ред. В. А. Ядова. М.: Аспект Пресс, 1996. – 416 с.